

'Güney Sosyolojisi'nin Yükselişi ve Türkiye'de Sosyoloji İçin İfade Edebileceği Anlamlar¹

Ercüment Çelik, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
e-posta: ercumentcelik@gmail.com

Özet

Sosyal bilimlerin uluslararasılaşmasına bir Güney bakış açısı sunan bu makale, ilk önce Güney'e yönelik kavramsal yaklaşımları ele almaktadır. Güney'i, tipik bir Kuzey-Güney ikileminin ötesine geçerek ve Güney'in dünya ölçeğinde bir sosyal bilim anlayışını yaratmadaki rolüne odaklanarak anlamaya çalışmaktadır. Bunu takiben, sosyal bilimlerin ve özellikle sosyolojinin Güney'de yükselişine atf yapan radikal tasavvurlara değinmektedir. Burada, Jean ve John. L. Comaroff'un "Avro-Amerika'nın hızlı bir şekilde Afrika'ya doğru evrilmesi" ve Michael Burawoy'un "Amerikan Sosyolojisi'ni Güney Afrikalılaştırmak" biçiminde ifadesini bulan radikal söylemlerinin üzerinde durulmaktadır. Bir sonraki bölümde makalenin odak noktası olan Güney Sosyolojisi, Jean ve John. L. Comaroff, Raewyn Connell ve Michael Burawoy'un çalışmalarını inceleyerek ele alınmaktadır. Bu bölümde altı çizilen ve tartışılan başlıca konular şunlardır: Güney'den teoriye yapılan çağrı, dünya sosyolojisinde Kuzey ve Güney arasındaki hegemonik ilişki ve bunun eleştirisi, dünya sosyoloji tarihinin mitik yazımını aşma ve Connell'in sunduğu alternatif bir tarih anlayışı, Güney Afrika Sosyolojisi ve Burawoy'un "sosyolojik ve siyasi tasavvurun diyalektiktiği yaklaşımı, Burawoy'un Güney 'İçinde' Sosyoloji, 'Güney'in Sosyolojisi ve Güney 'İçin' Sosyoloji ayrımı. Güney Afrika Sosyolojisi'ni de tanıtmaya çabasında olan bu çalışma, Türkiye Sosyolojisi'nde bazı sorun alanlarını belirlemeyi ve Güney Sosyolojisi'nin Türkiye Sosyolojisi için ne anlam ifade edebileceğini tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Bu tartışmada, Kuzey'e teorik, metodolojik, epistemolojik ve kurumsal bağımlılık, yerelle sosyal bilimcinin ilişkisi, araştırma gündemleri, akademik özgürlük, sosyoloji eğitimi ve kurumsal gelişimi konuları üzerinde durulmaktadır. Bu makalede ayrıca, dünya sosyolojisindeki hegemonik ilişkiyi kırma potansiyeli taşıyan Güney Sosyolojisi'ne ve Güney'de teoriye yapılan çağrıya Türkiye'den kulak verilmesinin, Türkiye sosyolojisi ve sosyal biliminin geleceği açısından önemli imkanlar sunabileceği öne sürülmektedir. Bu anlamda yazar, Güney Sosyolojisi'ne bakışta öne çıkan "Güney'den ya da Çevre'den öğrenme" ve dünya ölçeğinde "karşılıklı öğrenme"nin önemini vurgulamaktadır. Türkiye'de sosyologların ve sosyal bilimcilerin Güney'deki toplumlara, bu toplumların sosyal bilimini ve sosyal bilimcilerini, bilimsel yayınlarını, bu toplumlardaki araştırma gündemlerini ve araştırma yöntemlerini ne kadar tanıdığını ve tanıttığını sorunsallaştıran yazar, "Güney hattında öğrenme"yi bir öneri olarak sunmakta ve bunun Türkiye gibi toplumlarda sosyoloji ve genel anlamda sosyal bilimlerin gelişimi açısından öncelik ve aciliyet arzettiğini düşünmektedir. Son olarak, "Güney hattınca öğrenme"nin nasıl mümkün kılınabileceği ve Türkiye sosyal bilimleri ve bilimcilerinin bunun içerisinde nasıl yer alabileceğini tartışan yazar, bunun Türkiye Sosyolojisi ve sosyal bilimine katkı sunabileceğini ileri sürmektedir. Türkiye

Sosyolojisi'ndeki sorun alanlarını belirlemenin yanında, bir vizyon yaratma çabasına da ihtiyaç olduğunu vurgulayan yazar, bu makalede sunulan öneriye eleştirilerin, buna yönelik ve bunu aşan tartışmaların gelişmesine önem vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Güney, güney sosyolojisi, Güney Afrika, Türkiye sosyolojisi, güney hattında öğrenme.

The Rise of 'Southern Sociology' and Its Possible Meanings for Turkish Sociology

Abstract

Offering a Southern perspective on the internationalization of the social sciences, this article first discusses the conceptual approaches to the South by focusing on its role in creating a social science on a world scale. Afterwards, it points out two radical imaginations, which refer to the rise of sociology in the South: Jean and John. L. Comaroff's statement of "how Euro-America is evolving towards Africa" and Michael Burawoy's statement of "South Africanizing U.S. Sociology". Southern Sociology is discussed in the next section on the bases of Jean and John. L. Comaroff's, Raewyn Connell's and Michael Burawoy's works. The main issues highlighted in this part include: the call to theory in the South, the hegemonic relationship between the North and South in the social sciences, Connell's alternative history of sociology, South African Sociology, Burawoy's approach to the dialectic of "sociological imagination" and "political imagination", and his distinction between Sociology *in* the South, Sociology *of* the South and Sociology *for* the South. Furthermore, it aims to identify some of the problems in Turkish Sociology and to open up debate for what Southern Sociology could mean for Turkish Sociology. This discussion focuses on the following issues: theoretical, methodological, epistemological and institutional dependency to the North, engagement of the sociologists and social scientists with the local, research agendas, academic freedom, sociology education and its institutional development. The author suggests that call to Southern Sociology may mean a lot for the future of social sciences in Turkey. In this sense, the article highlights the ideas of "learning from the South or the periphery" and "mutual learning" on a world scale. The author problematizes the degree of knowledge of social scientists in Turkey about the societies in the South, their social sciences and social scientists, academic publications, research agendas and research methods. Then, he suggests that "*learning across the periphery*" may have priority and urgency for the development of sociology and social sciences in societies like Turkey. Finally, it is discussed how "*learning across the periphery*" could be made possible and how Turkish social sciences and scientists could take part in this process. The author emphasizes the need to efforts towards creating a vision in addition to identifying problems in Turkish sociology and gives value to the criticism of this proposal and further debate on this issue.

Keywords: The south, southern sociology, South Africa, Turkish sociology, learning across the periphery.

Giriş

Sosyal bilimlerin uluslararasılaşmasının hız kazanmasıyla birlikte bu sürecin sosyolojik analizine yönelik ilgi de artmıştır. Özellikle son on yılda yapılan çalışmalarda, üzerinde mutabakatın sağlandığı temel nokta, uluslararasılaşmanın eşitsiz ve hegemonik bir şekilde gerçekleşmekte olduğudur (Alatas, 2003; Connell, 2007; Kuhn ve Weidemann, 2010). Bilgi üretim sürecinde küresel Kuzey ve Güney arasındaki eşitsizlik ve bu eşitsizliğin Kuzey’de üretilen bilginin dünyanın her tarafına tek yönlü aktarımıyla desteklenmesi ve sürekli hale getirilmesi, eleştirilerin temel kaynağı olmuştur. Bu bağlamda, bir yandan modernite ve Avrupamerkezcilik eleştirisi, (Bhambra, 2007; Chakrabarty, 2000, Rodriguez, Boatcă ve Costa, 2010) diğer yandan da teorik ve sosyolojik bilgi üretiminin küresel Güney’den hızla yükselişi, (Burawoy 2010a; Connell, 2007; Comaroff ve Comaroff, 2012) bu alandaki en güncel çalışmaların odak noktası olmuştur. Bu iki yönden gelen çalışmaların sunduğu eleştirilerin ve alternatiflerin vurguladıkları konulardan birisi, Güney’den ya da “Çevre’den öğrenme”nin gerekliliğidir (Burawoy, 2010a ve 2010b; Connell, 2007). Bir diğeri ise, sosyal bilimlerde küresel işbölümü ve akademik bağımlılığın kırılmasının zorunluluğu (Alatas, 2003) ve bununla ilişkili olarak da bir karşı-hegemonya oluşturmanın mümkün olduğudur (Burawoy 2010a; Keim, 2011). Üçüncü bir husus ise, dünya ölçeğinde bir sosyal bilimin “çok-merkezli” algılanması (Rehbein, 2010) ve “karşılıklı öğrenme”nin dünya ölçeğinde bir sosyal bilim için büyük bir önem arz etmesidir (Connell, 2010). Sosyal bilimlerin uluslararasılaşmasına bu tür bir bakış, ayrıca bu sürecin tabandan gelen pratikle birlikte yürümesi ve sosyologların “profesyonel sosyoloji” ve “halk sosyolojisi” (public sociology) faaliyetlerinin birbiriyle diyalog içerisinde olmasına önem vermektedir (Burawoy, 2010a ve 201b).

Bu tartışmalar temelinde, bu makalede ilk önce, ‘Güney’ kavramının literatürde nasıl ele alındığı ve ‘Güney’i nasıl anlamamız gerektiği üzerinde durulacaktır. Bununla ilişkili olarak Güney Sosyolojisi’ni tanımak ve anlamak çabasıyla Jean ve John. L. Comaroff (2012), Raewyn Connell (2007; 2010) ve Michael Burawoy’un (2010a ve 2010b) güncel çalışmaları üzerinde durulacaktır. Özellikle Comarofflar’ın ve Burawoy’un çalışmalarında değindiği Güney Afrika Sosyolojisi de kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır. Bunu takiben, Türkiye Sosyolojisi’nde bazı sorun alanları belirlenmeye çalışılacak ve Güney Sosyolojisi’nin Türkiye’de sosyoloji için ne anlam ifade edebileceği tartışılacaktır.

(Küresel) Güney’e Kavramsal Bakışlar

‘Güney’ kavramı, 1970’lerde ekonomik ve politik hedeflere ulaşmakta güçlük çeken kapitalist ya da sosyalist toplumlara tasvir etmek için kullanılan

kavramlarla iç içe geçmiş bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Arif Dirlik'e (2007: 12-17) göre, Güney burada büyük bir ölçüde 'Üçüncü Dünya'ya tekabül etse de onunla özdeş değildir. Güney kavramı, Dünya Bankası Başkanı Robert McNamara'nın 1977'de kurduğu ve Almanya Başbakanı Willy Brandt'ın yönettiği Brandt Komisyonu'nun 1980 yılında yayınlanan raporu ile popülerleşmiştir. Komisyon'un yayınladığı, Güney'in modernleşmesi için Kuzey'den Güney'e büyük ölçekli sermaye aktarılmasını teşvik eden bu raporun başlığı (*North-South: A Programme for Survival*) "Kuzey-Güney"i taşımaktadır. İlk olarak Alfred Sauvy'nin 1952'de kullandığı 'Üçüncü Dünya' kavramı ise önceden sömürgeleşmiş ve yeni-sömürgeleşmiş dünyayı, kapitalizmin ve sosyalizmin modernleşen dünyalarından ayırmayı amaçlamıştır. Modernleşmeye giden bu iki yoldan birinin seçilmesini öneren bu bakışa, 1955 yılında Bandung Konferansı'na katılan Güney'li ülkeler bir 'üçüncü yol' bakışı getirmişlerdir. Sömürgecilik ve emperyalizm sonrasında Stalinist bir sosyalizme düşmeden kapitalizmden kurtuluşu destekleyen bu bakış, 1960'larda Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş hareketleri açısından büyük önem taşımıştır.

'Küresel'in 'Güney'e eklenmesinin ise 1990'larda gelişen küreselleşme söylemi ile ilişkili olduğu tahmin edilebilir. Dirlik (2007: 13) buna ilişkin özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı UNDP'nin 2003 yılında başlattığı 'Bir Küresel Güney Oluşturmak' (*Forging a Global South*) başlıklı projeye dikkat çekmektedir. Yeni bir kalkınma paradigması olarak öne sürülen bu projeye göre Kuzey'den yardım beklemek yerine, Güney'deki ülkeler birbirleriyle işbirliği yapmalı ve 'güney-güney' işbirliği içerisinde Güney'in bir bütün halinde kalkınmasını amaçlamalıdır.

Bu anlamda, Güney'in 'Üçüncü Dünya'dan farkı, bu ikisinin öncelikle farklı tarihsel dönem ve bağlamların ürünleri olduklarıdır. Sosyalist 'ikinci Dünya'nın yok oluşu ve geride tek bir hegemonik gücün, neoliberalizmin kalması bu tarihsel bağlamı ve 'Güney'i kullanmanın farkını açıklamaktadır. Bununla beraber, 1990'larla beraber kalkınmanın coğrafyası yeniden şekillenmiş ve 1970'lerde ifade edilen Güney veya 'Üçüncü Dünya'dan daha farklı bir bileşim ve dağılım oluşmuştur (Dirlik, 2007: 15). López'in (2007: 1) belirttiği gibi, küresel Güney, postkolonyalden ayrılmakta ve 'postküresel' bir söylem içinde, küreselleşmenin bir kriz ve gerilemeye uğradığı bir dönemin ürünü olarak yeniden doğmaktadır. López'e göre, küresel Güney, küreselleşme ve neoliberalizmin madunlarının, ortak olarak paylaştıkları durumu, karşılıklı olarak birbirlerini tanımalarını göstermektedir. Dirlik'in marjinalleşme üzerine kurduğu Kuzey-Güney anlayışında da, Kuzey uluslararası sermayenin yollarına tekabül ederken, Güney, coğrafi bir ayırım olmaksızın, dünyanın marjinalleşmiş yoksullarını adlandırmaktadır. Dirlik gibi Mohanty'e (2003: 505) göre de bu

yaklaşım, coğrafi olmaktan ziyade metaforik bir yaklaşımdır. Bu, gelişmiş ülkelerinin (Avustralya ve Yeni Zelanda dışında) gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin kuzeyinde olduğu şeklinde yapılan coğrafi bir ayırım değildir. Ayrıca, 'zenginler' ve 'yoksullar' arasında ayırım yapma girişiminde bulunan metaforik bir yaklaşım olduğu için de siyasi bir anlamı ve değeri vardır.

Güney'deki toplumların benzerliklerine kısaca değinmek gerekirse, ilk başta birçoğunun sömürgeciliğin tarihsel deneyimini yaşamış olmaları gelmektedir. Elbette ki bu hala devam eden bir ekonomik, politik ve sosyal (aynı zamanda ırksal) bir marjinalleşmeyle ilişkilidir. Bunun sürekliliğine ve güncelliğine işaret eden bir diğer nokta ise neoliberalizmin tecrübesinin de benzer bir şekilde yaşanmakta olduğudur (Dirlik, 2007: 15-16). Dolayısıyla, neoliberalizm karşıtı mücadeleler de Güney'de birbiriyle birleşmektedir.

Küresel ayrımları tanımlamaya çalışan Doğu-Batı, Gelişmiş-Az gelişmiş, Metropol/Merkez-Çevre, Kuzey-Güney gibi kavramların ne kadar değişken, kaygan ve oturmamış olduğu konusunda hemen hemen bütün yazarlar hemfikirdir. (Comaroff ve Comaroff, 2012; Connell, 2007; Dirlik, 2007; Mohanty, 2003). Yalnız, Hardt ve Negri'nin (2000) iddia ettiği gibi küreselleşme çağında bu tür sınır çizmelerin artık geride kaldığı görüşüne de sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. Connell'a (2007: 212) göre bu tür ayrımlar dünya ölçeğinde bir sosyal bilim için mutlak gereklidir. Bunu inkar etmek, süreklilik teşkil eden zengin ve yoksul arasındaki küresel eşitsizliği yok saymaktır. Bu bakışı destekleyen Arrighi, Silver ve Brewer'e (2003: 4) göre de sanayileşme konusunda Kuzey ve Güney arasında her ne kadar birbirine yakınlaşma görülse de, gelir ve refah konusunda bu gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla, Kuzey-Güney ayrımı, bugünkü küresel dinamiklerin temel bir boyutu olarak kalmaktadır. Epistemolojik olarak, 'Güney' ve 'Çevre' arasında nasıl bir farklılık olduğu açık olarak izah edilmese de, bu makede değinilen Connell ve Burawoy'un çalışmalarında hem 'Güney' hem de 'Çevre' aynı anlama gelecek şekilde değişmeli olarak kullanılmıştır. Connell (2007: 212) yukarıda bahsedilen ikilemler içerisinde Kuzey-Güney ve Metropol-Çevre'yi kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta ise, 'Güney'i indirgemeci bir şekilde tanımlamaktan ziyade onu 'ilişkisel' bir bakış açısından anlamak gerektiğidir. Bu da 'Kuzey' ile olan ilişkisi içerisinde yapılabilmektedir (Comaroff ve Comaroff, 2012: 47). Güney'in Kuzey ile bağlantılı bir tarih okumasıyla nasıl marjinalleştirilmiş olduğu da bu bağlamda ele alınabilir (Bhambra, 2007). Bu ilişkisellik bir taraftan 'merkezdışı' (ex-centric) bir yeri tanımlamaktadır. Bir diğer deyişle, Güney verili herhangi bir anda ne ifade ederse etsin, her zaman Avro-Amerika'nın dışında bir yeri tarif etmektedir (Bhabha, 1994: 6). Diğer taraftan

da yerkürenin iki tarafının nasıl birbiriyle daha sık eklemlendiği bu ilişkisellik üzerinden açıklanabilir. Günümüz dünya düzeninde özellikle ekonomilerin nasıl birbirine bağlı olarak işlediği ortadadır. Ama daha kayda değer bir bakış açısı ise, günümüzde “Kuzey’in içinde daha fazla Güney olduğu ve Güney’in içinde de daha fazla Kuzey olduğu”dur (Comaroff ve Comaroff, 2012: 46). Bugün, birçok Güney ülkesinin, özellikle kalkınma ve gelişmişlik ölçeğinde merkeze ya da Kuzey’e doğru kaydığı söylenebilir. Bunun yanı sıra bu zamana kadar Güney’e atfedilmiş olan yoksulluk ve sefaletin, marjinalleşme ve yabancılaşmanın Kuzey’deki ülkelerde ne kadar yaygınlaştığı da kanıtlanmıştır (Krotz, 2005).

Özetleyecek olursak, bu ilişkisellik içinde “‘Güney’, dünyanın bütününe açılan bir pencere olmaktadır” (Comaroff ve Comaroff, 2012: 47). ‘Güney’in, Güney Sosyolojisi içerisindeki kullanımı da nihayetinde dünya ölçeğinde hegemonik olmayan bir sosyoloji kurma hedefiyle örtüşmektedir. ‘Kuzey-Güney’ ikileminin kullanılması bu iki bileşen arasındaki hegemonik ilişkiyi asla meşrulaştırmamakta, aksine bizzat bunlar arasındaki eşitsizlikleri yok sayma ve meşrulaştırmaya karşı durmaktadır.

Güney’den Öğrenmeye Dair Radikal Tasavvurlar

Comaroff ve Comaroff’un bahsettiğimiz Güney anlayışı, sosyal bilimlerin ve özellikle sosyolojinin Güney’de yükselişine atıf yapan radikal ve provokatif tasavvurları içermektedir. *Theory from the South* (Güney’den Teori) adlı kitaplarının alt başlığı Avro-Amerika’nın nasıl Afrika’ya doğru evrildiğini göstermektedir. Çalışmalarında, Güney’deki bölgelerin günümüz dünyasının en dinamik ekonomik ve kültürel bölgeleri arasında olduklarını öne sürmektedirler. Bir yandan Hindistan, Brezilya, Güney Afrika gibi Güney’deki ulus devletler güçlenen ekonomileriyle kendi hudut bölgelerini aşır metropolü kolonize ederken, diğer yandan Kuzey’deki birçok ülke gittikçe artan borçlanma, özelleştirme, yolsuzluk, etnik çatışma ve diğer krizlerle yüz yüze kalmakta ve Güney’e atfedilen birçok özellikleri barındırarak güneye doğru evrilmektedir (Comaroff ve Comaroff, 2012: 14). Yalnız burada daha önemli olan, Comaroff ve Comaroff’un Güney’de sosyal bilimlerin yükselişine, Güney Afrika Eğitim Bakanı’nın sosyal teori ve eleştirel yeteneklerin gelişimi üzerine yaptığı bir çağrıyla işaret etmesidir. Güney Afrika’da sosyal bilimlerin gelişimine dair uzun soluklu bir programı hedefleyen İnsan ve Toplum Bilimleri Bildirgesi’nin 2011 yılında yayınlanması ile ilgili açıklamasında Bakan Blade Nzimande, sosyal teorinin (Apartheid’ı yaşamış) bir toplumun nasıl işlediğini anlamakta ne kadar merkezi bir rol oynadığını belirtmiş ve teorinin toplumsal dönüşümde tekrar yerini alması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yanında, gelişmiş ülkelerde üretilen teorinin tüketicileri olma pozisyonundan kurtulmanın ve sosyal teorinin bizzat

aktif üreticileri olmaları gerektiğinin altını önemle çizmiştir (aktaran Comaroff ve Comaroff, 2012: epigraf). Comaroff ve Comaroff'un dikkat çektiği nokta, teoriye ve eleştirel yeteneklere Güney'den yapılan bu çağrının, Kuzey'de siyasi sınıfların rahatsız edici bir şekilde entelektüellik ve eleştirelilik karşısı bir eğilim gösterdiği bir zamanda yapılmasıdır. "Eleştireliliği, teorileştirmeyi desteklemek, geleceğin tarihini bugünün tarihinden farklı kılmak için kaçınılmazdır. İşte bu yüzden de Kuzey'de de teoriye dönmeye ihtiyaç vardır ve işte bu yüzden de Avro-Amerika hızlı bir şekilde Afrika'ya doğru evrilmelidir" (Comaroff ve Comaroff, 2012: 48).

Güney Afrikalı olan, hem A.B.D hem de Güney Afrika'daki üniversitelerde çalışan Comarofflar'ın çalışmalarında Güney Afrika'nın öne çıkmasının bir tesadüf olmadığı bir diğer radikal tasavvurdan da anlaşılabilir. Böylesi bir tasavvur ise A.B.D.'de California Üniversitesi Berkeley'de sosyolog olan Michael Burawoy'dan gelmektedir. Amerika Sosyoloji Derneği'nin 2003 yılındaki toplantısında yaptığı konuşmada Burawoy (2003), "Amerikan Sosyolojisi'ni Güney Afrikalılaştırmak" gerektiğini ileri sürmüştür. Bunun ilk nedeni, Güney Afrika Sosyolojisi'nin Apartheid'a karşı verilen mücadeleden koparılamaz olmasıdır. Sosyologlar, otoriter bir devleti ortadan kaldırmak için birlik olmuşlardır. Bunun yanı sıra, Güney Afrika Sosyolojisi, sosyologların toplumdaki sorunlarla yakından kurdukları ilişkilerle özgünleşmiştir. Etnik ve ırkçı ayrımcılıkla mücadele, emek hareketi, özelleştirme karşısı hareketler, AIDS, şiddet, ülkeyi yöneten Üçlü İttifak (Afrika Ulusal Kongresi-ANC, Güney Afrika Komünist Partisi- SACP ve Güney Afrika Sendikalar Kongresi-COSATU) ve daha birçok konuyla doğrudan ve derin bir ilişki kurmuşlardır. Burawoy, bu örneği vermekle 'Çevre'den (ya da 'Güney'den) öğrenebileceğimizi, dolayısıyla da 'halk sosyolojisi'nin kendi toplumumuzda ne ifade ettiği konusunda sosyologlar olarak ciddi bir şekilde düşünmemiz gerektiğini vurgulamaktadır. Amerikan sosyoloji camiasında bu çağrılar yankı bulmuş ve son yıllarda toplumsal hareketlerle sosyologların ilişki kurmasında bir artış görülmüştür.

Güney Sosyolojisi'ne İlk Adım

Avustralyalı sosyolog Raewyn Connell'in 2007 yılında yayınlanan *Southern Theory* (Güney Teorisi) başlıklı kitabı, küresel Güney'de sosyal bilim ve teorisinin üretimine açılan uzun yolda ilk kilometre taşı olarak görülmektedir. Connell, metropol diye adlandırdığı hakim Avrupa ve Kuzey Amerika'nın dışındaki toplumlarda üretilen sosyal teorinin küresel düzeyde demokratik bir şekilde tanınması ve kabul görmesi gerektiğini ileri sürdüğü bu eserinde, çoksesli ve kapsayıcı bir dünya sosyal bilimini tartışmaktadır. Hakim olan sosyal bilimin dünyayı, Avrupa ve Kuzey Amerika'dan görüldüğü şekliyle resmettiğini, küresel Kuzey'deki teorisyenlerin bütün dünyada sosyal bilimcilerin tasavvuruna ve öğrencilerin okuma listelerine hükmettiğini ileri sürmektedir (Connell, 2007:

4-5). Kuzey Teorisi, evrensellik iddia ettiği, hep merkezden bir okuma yaptığı, Güney'deki teorisyenlere yönelik sürekli bir dışlama ve temizleme yaptığı için suçludur (2007: 44-48). Buna karşın yine de küresel Güney bilgi üretmekte ve toplum anlayışı geliştirmeye devam etmektedir. Connell (2007: 87-192), dünyanın periferisinden gelen sosyal teorinin değişen dünyamızı anlamaktaki açıklama gücünü göstermeye çalışmaktadır. Bu teorileri, yerli/endojen bilgi ve Afrika Rönesansı; İslam ve Batı hakimiyeti; bağımsızlık, otonomi ve kültür; ve iktidar, şiddet ve kolonyalizmin acısı olmak üzere dört grupta incelemektedir. Bunu yaparken de Güney'den gelen birçok bilim insanını örnek vermektedir ve böylesine devasa bir kaynağın hakim sosyal bilim tarafından nasıl hiçe sayıldığını göstermeye çalışmaktadır. Bunların içinde modern sosyal bilimin doğuşuna denk gelen İranlı al-Afgani, sanayileşmekte olan Latin Amerika'dan Raul Prebisch, devrimci İran'dan Ali Shariati, postkolonyal Benin'den Paulin Hountondji, günümüz Hindistan'ından Veena Das ve Ashis Nandy, Afrika'daki yerli bilgi bakışını geliştiren Akinsola Akiwowo ve daha niceleri vardır. Connell, birbiriyle bağlanmış küresel bir bilgi sistemi içerisinde Güney'den gelen bakış açılarının rolünü göz önünde bulundurmaktadır. Güneydekiler, sadece bir araştırma nesnesi değil, teorinin kurucularıdır; onların bilme dayanakları ve buldukları yer ve zemin önemlidir.

Connell'ın dünya ölçeğinde yeni bir sosyoloji oluşturmayı amaçlayan çalışmalarındaki temel iddialarından birisi de hala sosyoloji ders kitaplarında baskın olan, sosyoloji tarihinin mitleştirilmiş versiyonunun ötesine geçmemiz gerektiğidir. Sosyoloji, Durkheim, Marx ve Weber'in klasik metinleriyle doğmamıştır. Başlangıcında da modernitenin ve sanayi toplumunun bir bilimi değildir (Connell, 2010: 40). Sosyoloji tarihine damgasını vuran üç temel evreye değinen Connell'in, birinci evresi Comte Sosyolojisi'ne denk gelen 'Birinci Marka Sosyoloji'dir. Bu evredeki sosyoloji 19.yüzyılın son dönemlerindeki büyük emperyal güçlerin ana şehirleri ve üniversitelerinde doğmuştur. Entelektüelin merkezi, küresel metropol olarak kalmaktadır. Sömürgeleştirilmiş dünya, ilerleme teorisi için esas veri kaynağıdır. Bu bağlamda "ilkellik" gibi bir kavramsallaştırma, toplumsal gelişmenin erken evrelerini temsil eden bir yer olarak görülmektedir. Bu da hakim sosyoloji anlatısının kendisini meşrulaştırması bakımından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla sosyoloji ile emperyalizm arasında başından beri çok sıkı bir ilişki vardır (Connell, 2007: 5-9).

Bu sosyoloji, 1920'lerde bir kriz noktasına erişmiştir. Avrupa'da yükselen yaratıcılık, Faşizm ve Stalinizm ile imha edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde olaylar farklı bir gelişme göstermiş ve Connell'in 'İkinci Marka Sosyoloji' dediği bir girişim Comte Sosyolojisi'nin yerini almıştır. Bu, küresel metropolün toplumu

üzerine odaklanan bir disiplindir. Metodoloji alanında oldukça yaratıcı olmuştur; örneklemli anketler, istatistiki analizler, davranış ölçümleri, şehir etnoğrafyası, sözlü tarih araştırmaları bunlardan birkaçıdır. Teorik olarak ise, farklılaşma sorunları, düzensizlik ve toplumsal uyuşma, eşitsizlik, sosyalleşme ve sapkınlık ile ilgilenmiştir. Connell'a göre işte bu dönemde sosyolojinin 'klasikleri' ve 'kurucuları' aranmaya başlanmış ve 1970'lerde sosyolojinin 'baba, oğul ve kutsal ruh'u, Marx, Weber ve Durkheim, modern sanayi toplumunun bilimini meşru kılmak için atanmışlardır (Connell, 2010: 41). Avrupa'ya, faşizme karşı savaş sonrası yeni bir şekliyle dönen bu sosyoloji, Soğuk Savaş bağlamında bütün dünyaya ihraç edilmiştir. Amerikan devleti, şirketleri ve onların kuruluşları eliyle planlı ve genellikle de başarılı bir şekilde, Amerikan ekonomi ve sosyal bilim modeli, 1950 ve 1960'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerdeki üniversitelerde teşvik edilmiş ve beslenmiştir. "Birinci Marka Sosyoloji", ilerleme modelinde metropolle çevre arasındaki ilişkiden doğrudan bahsederken, 'ikinci Marka Sosyoloji' bu ilişkiyi entelektüel bir tema olarak gizlemiş, fakat metropoliten hegemonyayı kurumsal yapıları içine iliştiirmiştir" (Connell, 2010: 41).

Amerika'da doğan bu sosyolojinin, birkaç nesil boyunca uyguladığı pratik, eleştiri, buluşlar ve yarattığı rekabet ile anlaşılır bir şekilde yüksek bir bilgi ve gelişmişlik seviyesine ulaştığı kabul edilmelidir. Connell'e göre bundan dolayı metropol, çevredeki entelektüeller için büyük bir varlıktır. Kaynaklar metropolde toplanmıştır; trendler metropolden çıkmaktadır; şöhret-paye metropolde verilmekte ya da verilmemektedir. Daha önemlisi, çevredeki değişik bölgeler birbirleriyle metropol üzerinden iletişim kurmaktadır. "Bu trafığe tamamen eşitsiz bir değişimin hakimiyetinde mi girmek zorundayız?" (Connell, 2010: 46) sorusunu yönelten Connell, Afrikalı filozof Hountondji'nin (2002) belirttiği sömürgeci modelin hala izlendiğinin altını çizmektedir: Veri toplama ve bilimin pratik uygulaması çevrede yapılmaktadır, fakat önem taşıyan teorileştirme basamağı ise metropolde gerçekleşmektedir. Bu düzen ve gidişi değiştirmek öncelikle çevrenin entelektüel üretimine katılma istekliliğini gerekli kılmaktadır.

Connell bu görüşlerini Kuzey'deki sosyologlarla paylaştığında, karşılaştığı ilk soru, 'Güney Sosyolojisi'nde sözünü ettiğiniz literatür bizim (Kuzey'de) şimdiye kadar bildiklerimize ne katmaktadır?' olmuştur. Metropolün neler öğrenmesi gerektiği, aslında, çevredeki değişik bölgelerin metropole gözünü dikmeyi bıraktığında neler öğrenmesi gerektiği konusunda Connell'ın verdiği ilk yanıt, Güney'deki sosyal bilimcilerdir. Çok çeşitli sorunlar üzerine ve çoğunlukla da farklı üsluplarla çalışan kişileri, sosyal bilimcileri, okuyuculara, meslektaşlara, öğrencilere tanıtmaktır. İkinci yanıt, çevrenin toplumsal analizinde öne çıkan konuları ve sorunları göstermektir. Bu konular, aslında, metropolün sosyal biliminde merkezi değillerdir, hatta kimi zaman sesleri kesilmiştir. Bu konuların

arasında sömürgeciliğin kendisi ve bağımsızlık sonrası dünya ölçeğindeki baskı ve marjinalleşme vardır. Bundan başka post-kolonyal toplumsal düzendeki kırılmalar, toprağın toplumsal yapıdaki önemi, çevrede yeni toplumsal aktörlerin doğuşu gibi örnekler verilebilir. Connell'a (2010: 48) göre bu bir araştırma gündemi değildir, ama dünyanın hemen hemen her yerindeki entelektüellerin zaten var olan çalışmalarından metropolün öğrenmesi gereken zengin konu ve meseleleri adlandırmaya sadece bir başlangıçtır.

'İkinci Marka Sosyoloji' Connell'a göre, hala güçlü bir kurumsallaşmaya sahip olmasına ve hala üretken olmasına rağmen entelektüel bir güç olarak 1970'lerden beri düşüşe geçmiştir. Küresel bir bilgi sistemi modeli olarak olanaklarının sonuna erişmiştir. Bütün dünyada neoliberal rejimlerin, bilim ve yüksek öğretimin kontrolünü sıkıca tuttuğu bir dönemde, sosyal bilimler ve özellikle sosyoloji yeni gündemler ve kültür içinde yeni roller bulmalıdır. Bu rol, zaten görünür bir vaziyettedir ve sosyal bilimin kendi esasında var olan, yani, toplumun örgütlü ve gelişen bilgisidir. İktidar çıkarları ve ayrıcalıklarına esir olmamanın alternatifi, bir demokratikleşme rotasını izlemekten geçmektedir: "Sosyal bilim, kitle toplumlarında ve küresel ölçekte demokratik süreçlerin işlemesi için gerekli olan, toplumun kendi bilgisinin merkezi bir parçası haline gelebilir" (Connell, 2010: 49). Kısacası, Kuzey-Güney arasındaki ilişkiyi ve bunun sosyal bilim alanındaki yansımalarını demokratikleştirmek gereklidir.

İşte bütün bu bahsettiğimiz amaçlar için de Connell'a göre bir 'Üçüncü Marka Sosyolojisi' oluşturulmalıdır. Bu yeni sosyoloji, en temel özelliğiyle, metropolitan bir hegemonya olmadan "karşılıklı öğrenme" süreci olarak kurulan bir bilimdir (Connell, 2010: 48,49). Karşılıklı öğrenme, küresel Kuzey-Güney arasında tekyönlü bir bilgi aktarımının yerini almalıdır. Bu tarz bir öğrenme, sadece metropolde değil, küresel olarak her yerde üretilen bilgiyi içine alan bir eğitim ve ders programının, sosyoloji eğitimine dahil edilebileceğini varsaymaktadır. Karşılıklı öğrenmedeki değiş-tokuş her iki tarafın da öğrenebilmesini sağlamaktadır. Bu da kapalı sistemlerden farklı olarak, bilgi sistemlerinin özeleştirici yapma kapasitesiyle ve kendini değiştirebilmesi temelinde gerçekleşmelidir. Elbette ki, pratikte bunu gerçekleştirmekte güçlüklerle karşılaşılacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde, birçok alanda olduğu gibi sosyal bilim öğretiminde de kaynak sıkıntıları vardır. Neoliberalizmin üniversiteler üzerindeki etkisi, eleştirel düşünceden çok pazarlanabilir ve satılabilir bilgiyi üretmek baskısını getirmektedir. Bunun yanı sıra dünyanın birçok ülkesinde siyasi ve dini kontroller de nelerin söylenebilir, yayınlanabilir ve araştırılabilir olduğu konusunda kısıtlamalar getirmektedir. Connell'e göre işte bütün bunlardan dolayı da 'Üçüncü Marka Sosyoloji' oluşturmak kaçınılmazdır.

Güney Sosyolojisi'nde Siyasi ve Sosyolojik Tasavvur'un Diyalektiği ve Güney Afrika Örneği

Connell'in bu yaklaşımı, benzerlikleri ve farklılıklarıyla Michael Burawoy'un çalışmalarında da ele alınmıştır. Connell gibi Burawoy'da Güney'den ya da Çevre'den öğrenmenin üzerinde durmaktadır. Connell'dan farklı olarak Güney Afrika örneğini ön plana çıkararak Burawoy'un son çalışmaları, kendisinin popülerleştirdiği 'halk sosyolojisi'ni içermekle birlikte bunun ötesine gitme ve bir 'Güney Sosyolojisi'ni titizlikle tanımlama girişimi olarak görülebilir. Bunu da Güney Afrika'nın önde gelen sosyologlarından Edward Webster'a armağan olarak yazdığı bir makalesinde (2010a) sunmuştur. Toplumsal dönüşümü, analizinin merkezine koyan Burawoy'a (2010a: 2) göre:

Wright Mills'in, kişisel sorunların toplumsal sorunlara dönüşüyle açıkladığı '*sosyolojik tasavvur*' (sociological imagination), toplumsal dönüşümün bir garantisi değildir. Toplumsal dönüşüm, buna ek olarak, akademinin ötesindeki grupların, örgütlerin ve hareketlerin kolektif ve işbirliği içindeki pratikleriyle yoğrulmuş bir '*siyasi tasavvur*'u (political imagination) gerektirir. Güney Sosyolojisi'nin büyümesi, siyasi ve sosyolojik tasavvurun diyalektiğine dayanmaktadır.

'Güneyli Yeldeğirmeni' diye adlandırdığı Webster'ın akademik ve halkla içiçe olan yaşamının birbirinden ayıramayacağını gösteren Burawoy, onun sosyal, siyasal ve ekonomik meselelerle ilgilenmesi ve bunları da müthiş bir entelektüel çalışmaya dönüştürebilmesine önem vermektedir. Webster, etrafındaki akademisyenler, öğrenciler, toplumsal hareketler ve sendikaların hem sosyolojik tasavvurlarını hem de siyasi arzularını ateşlemiştir. Toplumsal dönüşümün çalkantısında üniversite ve toplumun geneli arasında bir akışkanlık içerisinde Webster'ın üstlendiği sorumluluk, Burawoy'e (2010a: 3) göre sadece Güney'de olmasa da Kuzey'de çok nadir görülen bir durumdur ki çoğunlukla yaşamsal ve ağır bireysel riskleri beraberinde getirmektedir. Burawoy'un analizini daha iyi anlamak için Güney Afrika Sosyolojisi'nin içinde geliştiği koşullara kısaca değinmekte fayda var.

Güney Afrika'da 1948 yılında kurulan ırkçı Apartheid rejimine karşı verilen geniş çaplı toplumsal mücadeleler 1970'lerde önemli bir boyut kazanmıştır. Apartheid'a karşı en ciddi işçi ayaklanmalarının başında gelen 1973 yılındaki Durban Grevleri, akademisyenlerin bu ayaklanmayı anlamak için aynı ciddiyette bir çabaya girmesini sağlamıştır. Beyaz sendikalara üyelik hakları olmayan ve henüz toplumsal bir güce dönüşemeyen siyah işçilerin kendi örgütledikleri bu grevler, bir anda bütün ülkeye yayılmış ve Apartheid rejimini ciddi ölçüde tehdit etmiştir. İşte bu 'Durban Anı'dan sonra siyah işçileri örgütlemenin ırkçı rejimi

yıkmadaki öncü rolünü fark eden akademisyenler, bir yandan bu ayaklanmaların sosyolojik analizini yapmaya, diğer yandan da bu işçilerin kendi deneyimlerinden öğrenmelerini sağlayacak ve siyah işçi hareketini örgütlemekte işleve sahip olacak kurumları kurmaya koyulmuşlardır. Bu süreçte Webster ve arkadaşlarının 1973 yılında kurdukları işçi eğitimi merkezi, Endüstriyel Eğitim Enstitüsü'nün (*Institute for Industrial Education*) bu grevlerin analizini içeren raporu Güney Afrika'da Endüstri Sosyolojisi'nin ilk kurucu metni olarak kabul edilmektedir. Bu enstitünün faaliyetlerinin genişlemesiyle 1974 yılında da Güney Afrika Emek Bülteni'nin (*South African Labour Bulletin*) yayınlamasıyla bu alandaki sosyolojik metinler artış göstermiştir. Bu çalışmaların özelliği, Ari Sitas'ın (2004) 'birlikte sosyoloji' olarak tanımladığı şekliyle sıradan (siyah) işçilerle diyalog ve işbirliği içerisinde gelişmiş olmasıdır. Bu faaliyetler sendikalardan, siyasi partilere kadar bu dönemdeki bütün toplumsal hareketlerle iç içe gelişmiştir. Siyasi ve normatif olarak görülebilirler de sosyoloji disiplininin kurumsallaşmasını ve yeni çehresini belirlemişlerdir. "Özgürleşmenin sosyal bilimi" kavramsallaştırmasıyla Webster'in (1982) eleştirel sosyoloji bakışı, Apartheid sistemi içerisindeki bilim adamlarının statükosunu bozmuş ve toplumdaki özgürleşme hareketi ile akademik faaliyetlerin içiçeliğine meşruluk kazandırmıştır. Webster'a (1982: 8-9) göre, "entelektüel ve işçi sınıfının [ve Apartheid sistemi altında ezilenlerin] reel pratik mücadelesi arasındaki mesafe ne kadar çoksa, entelektüelin toplumun genelinde sorulan sorulara yanıt verme kabiliyeti de o kadar zorlaşacaktır; bir diğer deyişle entelektüelin toplumsal sorumluluğunu yerine getirmesi mümkün olmayacaktır". Kısacası, Webster'ın bahsettiği 'özgürleşmenin sosyal bilimi', toplumdaki maddi ve manevi gerçekliklerimizin maskesini düşürerek, onu yaşadığı şekliyle göstermek, toplumdaki sağduyuya ve statükoya eleştirel bir bakışı uyandırmak ve bilgimizi toplumdaki çoğunluğun yaşadığı pratik faaliyetlerle bağlantılandırmaktır.

Bu bağlam içerisinde Burawoy'un, Webster'ın Johannesburg'daki Witwatersrand Üniversitesi'nde 1983 yılında kurduğu ve bugün hala yürürlükte olan Çalışma Sosyolojisi Programı (SWOP) üzerinden geliştirdiği analiz daha iyi anlaşılabilir. Bu analizde Burawoy, Webster'ın farklı faaliyet kollarını nasıl birleştirdiğini göstermektedir. Webster öncelikle SWOP gibi bir kurum yaratmış, bu kurumda değişen siyasi durumu anlamaya yönelik ya da toplumun acil sorunları ile ilgili bir araştırma gündemi geliştirmiştir. Bunu yaparken de fikirlerini halka açmış, çeşitli gruplarla tartışmış ve onlarla beraber araştırmalarını biçimlendirmiştir. SWOP'un meşhur 'Pazar Kahvaltıları' bu ilişkiyi mümkün kılan bir platform olmuştur. Ayrıca devlet kurumlarına, sendikalara ve diğer birçok kuruma politika üretmeye yönelik projeler gerçekleştirmiştir. İşte bütün bu kolların birbiriyle bağlantısı Burawoy'a (2010a: 5) göre 'siyasi tasavvur'u oluşturmaktadır ve bu

bağlantılılık, kökleşmiş bir sosyolojik işbölümünün bulunduğu Kuzey’de çok nadir görülmektedir. Webster’in sosyolojik tasavvur ile siyasi tasavvuru bir araya getiren bu yel değirmenini, Burawoy (2010a: 19) Güney Sosyolojisi’nin ayırıcı özelliği olarak nitelemektedir.

Webster’in bu faaliyetlerini siyasi ya da normatif diyerek küçümsemek yanlış olacaktır, çünkü çalışmaları hem toplumsal dönüşüme hem de sosyoloji disiplininin dönüşümü ve kurumsallaşmasına yönelik olmuştur. Bu girişimleri uluslararası boyuta da ulaştırmıştır. Burawoy’un Webster’in hayatını ve çalışmalarını kaleme alması bir tesadüf değildir. Webster’la birlikte Ari Sitas, Rob Lambert gibi Güney Afrikalı sosyologların Uluslararası Sosyoloji Derneği ISA kapsamındaki yönetici konumları ve çalışmaları, ISA’nın ve özellikle Emek Hareketleri Araştırma Komitesi’nin uzun yıllar süren Kuzey Amerika ve Avrupa hakimiyetini kırmış ve bu yapıları daha kapsayıcı ve küresel bir vizyon enjekte etmiştir. Webster ve arkadaşlarının çalışmaları Kuzey Sosyolojisi üzerinde de etki göstermiştir. Webster, Lambert ve Beziudenhout’un (2008) ortak bir eseri, Amerikan Sosyoloji Derneği’nin Emek Çalışmaları birimince 2009’da yılın en iyi kitabı ödülüne layık görülmüştür.

Güney ‘İçinde’ Sosyoloji, ‘Güney’in Sosyolojisi ve Güney ‘İçin’ Sosyoloji

Burawoy bu makalesinde, Webster’in kişisel örneğinde bir analizin ötesine geçerek bu tür bir faaliyetin Güney için de genelleştirilebilirliğini ve Güney’de oluşan bu sosyolojiyi Kuzey’de kurulan sosyolojiden ayırmanın ne olduğunu sorgulamaktadır. Emin olarak söyleyebildiği ilk özellik, Kuzey sosyolojisinin hakim bir işbölümü ile kurulduğu ve bu işbölümü içerisinde sosyologların her şeyden önce profesyonel rolleriyle tanımlandığı ve barikatlarını sadece üniversite sınırları içinde kurdukları gerçeğidir. Araştırma programları ise bununla ilişkili olarak dış etkilere dayanıklı içsel bir mantığı izleme eğilimindedir (2010a: 19,20). Bunun ötesinde, Burawoy’un bu makalesinde odaklanması gereken, *Güney ‘İçinde’ Sosyoloji*, *‘Güney’in Sosyolojisi* ve *Güney ‘İçin’ Sosyoloji* arasında yaptığı ayırmadır.

Güney ‘İçinde’ Sosyoloji, basitçe, evrensel olarak sunulan ve Güney’e aktarılan Kuzey Sosyolojisi’dir. (Burawoy, 2010a: 21). Burawoy burada Connell’in (2007) Güneyli teorisyenleri tanıttığı kitabına atf yaparak Kuzey Teorisi’nin indirgemeci homojenleştirmesine karşı duruşunu önemsemektedir. Fakat bu düşünceleri Güney’de yaşamının dışında neyin ‘Güneyli’ yaptığının açık olmamasından dolayı Connell’i eleştirmektedir. Connell bu kişilerin düşüncelerini içinde buldukları toplumun o anki gerçekleriyle ilişkilendirememektedir (Burawoy, 2010a: 21). Bu yüzden Burawoy, Connell’dan farklı olarak ‘Güney’in Sosyolojisi’ ayırımını yapmaktadır. Bunu tanımlarken başvurduğu ilk yol, Webster’in Kuzey

teorisi ile kurduğu ilişkisidir. Webster, Kuzey teorisini Güney’de uygulamış ama farklı bir anlam kazandığını göstermiştir. Bir yerde muhafazakar olan, diğer yerde radikal olabilmektedir. İşlevselci çatışma teorisini ve sendikaların anlaşmazlıkları yönetebildiği ve şiddeti sınırlandırdığı fikrini alıp, Apartheid’in sendika karşıtlığını sorgulamıştır. Ayrıca, Kuzeyli teorilerin Güney Afrika’ya uygulandığında ne kadar yanlış olduğunu göstermiştir. Örneğin, Latin Amerika’da demokrasiye geçiş süreçlerini açıklamak için uygulanan geçiş teorisinin Güney Afrika gerçeğini yanlış açıklayacağını, bunun aksine sınıf savaşı ve sınıf tavizinin öneminin altını çizmiştir (Burawoy, 201a: 21,22). Burawoy’un Webster örneğine daha birçok Güney Afrikalı sosyolog da eklenebilir. Örneğin Johann Maree (1982), Alman Robert Michels’in (1915) sendikaların büyüdükçe ve karmaşık yapılara döndükçe oligarşik olacağını savunan “oligarşinin demir yasası” teorisini, Güney Afrika’da 1970’lerde gelişen siyah işçilerin bağımsız sendikalarına uygulamıştır. Bu sendikaların oligarşik ilk evrelerine rağmen büyüdükçe ve güçlendikçe demokratikleştiklerini göstererek, bu Kuzey teorisini başaşağı çevirmiş ve Güney Afrika’da geçersizliğini kanıtlamıştır.

Kuzey teorilerini ayrı ayrı mütalaa etmenin dışında, Güney’in Sosyolojisi’ni açıklayan bir başka özellik de Güney Afrikalı sosyologların kendi toplum dinamiklerinden yeni kavramlar ve teoriler de üretmiş olmalarıdır. Örneğin, 1980’lerde Güney Afrika Sendikalar Kongresi COSATU’nun işçilerin işyeri ve ücret temelli klasik mücadelelerini toplumun genelinde gelişen siyasal ve toplumsal hareketlerle ve işçilerin işyeri dışındaki yaşam alanlarındaki mücadeleleriyle birleştirerek geliştirdiği strateji, Webster (1988) tarafından geliştirilen ‘toplumsal hareket sendikacılığı’ kavramıyla açıklanmaktadır. Hollanda’dan Waterman (1988) ile eşzamanlı olarak farklı koşullar içinde geliştirilen bu kavram bugün dünya ölçeğinde bir yeni sendika teorisinin gelişmesinde merkezi bir rol oynamaktadır.

Kuzey teorisikle böyle bir ilişki kurmanın daha yolun sonu olmadığını ve bunun bir diğer sosyolojiye, Güney ‘için’ Sosyoloji’ye ilerlemek yolunda gerekli olduğunu düşünen Burawoy, bu üçüncü ayrımını şöyle tarif etmektedir: “‘Güney ‘için’ Sosyoloji’, Güney’in belli bir sosyolojisiyle yetinmeyen, evrenselliğe doğru kendi adını atan bir sosyolojidir. Güney’i, Güney’in çıkarlarını herkesin çıkarları olarak sunan ve gelişmekte olan bir karşı-hegemonya ile bağlayan bir teoridir” (Burawoy, 2010a: 22). Burawoy, böyle bir sosyolojinin örneklerini Latin Amerika’da doğan Bağımlılık Teorisi veya Hindistan kaynaklı Maduniyet Çalışmaları’nda bulabileceğimizi belirtmektedir. Her ikisi de Kuzey’de üretilen teorileri dahil etmiş, ama bunu Güney’in duruş açısından yapmıştır. Webster, Lambert ve Beziudenhout’un (2008) değişik ülkelerde piyasalaştırmaya karşı işçi sınıfı tarafından verilen belli tepkileri inceleyen *Grounding Globalization*

adlı kitaplarında da bunu gerçekleştirdiklerini öne sürmektedir. Güney Kore, Avustralya ve Güney Afrika'yı birleştiren, hem Kuzey'e hem de Güney'e hitap eden bu çalışma, Burawoy'a göre, Kuzey tarafından domine edilen bir dünya düzeni içerisinde Güney'in yerini teorize etmeye yönelik büyük bir adımdır. Piyasa köktencilikliğini, simgesel metaları ve karşı hareketi, tarihsel ve ulus ötesi bir karşılaştırmayla bir araya getiren Polanyici teorik çerçeveleri, "Güney için Sosyoloji"ye zemin sağlamaktadır. Buradan hareketle tanımını tamamlamaktadır: "Güney 'için' Sosyoloji, dünyanın bütün bölgelerinden gelen teorileri seçici bir şekilde kucaklayan ve böylece Kuzey ve Güney'in körleştirici somutlaştırılmalarını eriten, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da olduğu kadar Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sosyologları da heyecanlandıran, ama siyasi özünü ve bağlamını asla unutmayan bir sosyolojidir" (Burawoy, 2010a: 23).

Buradan anlaşılıyor ki Connell ve Comarofflar'ın çalışmalarında olduğu gibi Burawoy'un da ulaşmak istediği, küresel ya da dünya ölçeğinde bir sosyolojidir ve bunun için Güney Sosyolojisi'nin önemi ve rolünü göstermektedir. Burawoy'un benzer bir çalışmasında (2010b: 64) bunlara ek olarak belirttiği bir nokta da küresel bir sosyolojinin tabandan yükseltilmesidir. Bundan kastettiği, bir yandan ulusal sosyoloji rejimlerinin önemi, diğer yandan da sosyolojinin ve sosyologların ulusal ve uluslararası düzeyde sivil toplumla olan bağını kurması ve sürdürmesidir. Böyle bir proje, Amerikan ve Avrupa sosyolojisini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir; onları kendi güçlerinin bilincinde olarak, büyük ölçekte küresel Güney'den yayılan, fakat sadece Güney'le sınırlı kalmayan, güçlü halk sosyolojileriyle diyaloga geçmeye ve bunlardan esinlenme ihtiyacına uyumlanmaya zorlamaktır.

Türkiye Sosyolojisi'nin Tarihsel Birikimi

Buraya kadar tartıştığımız Güney perspektifli bir yaklaşımın Türkiye Sosyolojisi'nin gelişimin süreciyle ilişkisi nasıl kurulabilir? Böyle bir çabaya girerken Türkiye'de sosyolojinin bütün tarihini ele almak bu makalede mümkün olmasa da, sosyolojinin doğuş aşamasından itibaren çeşitli dönemlere işaret etmekte fayda var. Connell'in (2010) sosyolojinin metropolde doğuş koşullarına dair yaptığı açıklama, Türkiye Sosyolojisi'nin doğuş aşaması için de geçerli görünmektedir. Çelebi'nin (2008: 678,679) belirttiği üzere, 19. yüzyılın sonlarında Batı Avrupalı entelektüeller dünya tarihini kendilerine göre okudukları bir dönemde, evrimcilik, organizmacılık ve pozitivist epistemoloji anlayışlarıyla evrensel doğruları keşfettiklerini iddia ederek modern toplumu inşa etmenin yollarını belirlemişlerdir. Bu inşayı gerçekleştirmek için ise sosyoloji bilmek ve devleti ele geçirmek gerekmektedir. Bu ortamda kendilerine en çok başvuru sosyologlar başta Emile Durkheim olmak üzere Fransız

sosyologlarıdır. Türkiye’de sosyolojinin doğum aşamasına denk gelen bu dönemde, Emile Durkheim ve August Comte’a başvurulması bu bağlamda anlaşılır olmaktadır. 19. yüzyıl’dan Cumhuriyet Dönemi’nin başladığı 1923’e kadar, bir yandan Sultan ve çevresi, diğer yandan da Jön Türk olarak adlandırılan Türk entelektüel ve aktivistleri Osmanlı devletini, devletin kurumsal yapısını reforme etmek yoluyla yeniden güçlendirmek ve modernleştirmek için yoğun girişimlerde bulunmuşlardır. Comte’un pozitif toplum ideal tipini rasyonalize etmeye yönelik Jön Türkler, modernleşmeye engel gördükleri geçmişten koparak yeni bir toplum kurma girişimini görev edinmişlerdir. Bu entelektüel çevreden gelen Ziya Gökalp ilk Türk sosyoloğu olarak kabul edilmektedir. “Yeni devlette, Durkheim’in organizmacı toplum modeline uygun bir millet inşası görevi onun tarafından yerine getirilmiştir” (Çelebi, 2008: 680). Türkiye’de sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen bir diğer kişi ise Prens Sabahattin’dir. Gökalp gibi Batı Avrupa kaynaklarından beslenen Prens Sabahattin, yeni toplum inşasında farklı bir yol önermiş, bir yandan Le Play’in monografi metodunun kullanılmasını önerirken, diğer yandan da adem-i merkezîyetçilik ve şahsi teşebbüs üzerinde durmuştur. Kayalı’ya (2008) göre Gökalp toplumun özgül şartlarına vurgu yaparken, Prens Sabahattin bir toplumun bir başka topluma rahatlıkla benzeyebileceğini savunmaktadır. Çelebi’ye (2008) göre Prens Sabahattin *socius*’un, Gökalp ise *polity*’nin sosyoloğudur². Türkiye sosyoloji camiasında bir yandan Gökalp’in özgün düşünceleri aranmaya çalışılmış ve basit bir Durkheim mütercimi olmadığı ve özgün olduğu iddia edilmişken (örneğin Berkes, 1936), diğer yandan bu özgünlüğün sanıldığından çok daha az olduğu da gösterilmeye çalışılmıştır (örneğin Nefes, 2013). Gökalp ve Prens Sabahattin’i birleştiren özellik ise her ikisinin de sosyolojiyi Osmanlı devletini kurtaracak bir araç olarak görmesidir (Kasapoğlu, 2005; Kayalı, 2008; Çelebi, 2008). Burada vurgulamak istediğim nokta, bahsedilen dönem üzerine yapılan çalışmalarda, bilgi kaynağının kendisini sorgulamaktan ziyade, bu bilginin ne derece doğru anlaşıldığı ve adapte edildiği (Kayalı, 2008: 33), bununla ilişkili olarak da kimin Türkiye’de sosyoloji disiplininin kurucusu olduğunun (Öncü, 1997: 114) tartışılmış olmasıdır.

Bu tartışmaların sınırlarını aşan ilginç bir sav ise Cahit Tanyol’un, yaygın olanın aksine, Türkiye Sosyolojisi’ni Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin’den değil, Ahmed Cevdet Paşa’dan başlatmasıdır (Kayalı, 2008: 34). Bu tezin temelinde, Pîrîzâde Mehmet Sâhib Efendi’nin 18. yüzyılın ilk yarısında başladığı İbn-i Haldun’un *Mukaddime* eserinin çevirisini, Ahmed Cevdet Paşa’nın 19. yüzyılın ortalarında tamamlamış olması yatmaktadır. “Bu çalışmalar *Mukaddime* metnini Türkçeye aktarmakla kalmamış, ek bilgi verme, eleştirme ve hatalarını düzeltme gibi pek çok katkıda bulunarak dikkate değer bir *Mukaddime* yorumu oluşturmuştur”

(Yıldırım, 2006: 17). Ahmed Cevdet Paşa'yı burada dile getirmenin amacı, sosyoloji'nin kurucusu olarak üçüncü bir ismi ortaya atmak değil, sosyolojik bilginin kaynağını arayışta Avrupalı kanonun dışına çıkarak, İbn-i Haldun'a yönelmenin altını çizmektir. Bu arada şu da belirtilmelidir ki Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun 1940'lı yıllardaki ilgisi dışında, 1970'li yıllara kadar Ahmed Cevdet Paşa ve İbn-i Haldun'a Türkiye'de sosyologlar ilgisiz kalmışlardır. Kayalı'nın (2008: 35) belirttiği gibi 1970'li yıllarda ilginin artmasının sebebi ise İbn-i Haldun'un 1970'li yılların ortalarında Avrupa'da gündeme getirilmiş olmasıdır.

Durkheim-Gökalp çizgisinin 1930'lu yıllarda dönemsel olarak kırılmasının, Hitler rejiminden kaçmak zorunda kalan Alman akademisyenlerin, İstanbul Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde göreve getirilmesiyle başladığı iddia edilebilir (Sayar, 1998; Çelebi, 2008). Gerhard Kessler ile birlikte sosyoloji eğitiminde Max Weber ve özellikle Ferdinand Tönnies'in sosyolojik düşünceleri öne çıkmıştır. Kessler, bir yandan toplum-merkezli, veri-yönelimli bir sosyoloji anlayışının gelişmesine katkı sağlamışken, diğer yandan da *policy* yönelimli, uygulamalı bir sosyolojiyi benimsemiştir (Çelebi, 2008; Haenlein, 2006). Özellikle maden ocaklarında ve köylerde yaptığı alan araştırmalarıyla "sosyal politika problemlerine ilişkin olarak görüşlerini açıklamış, reformlar önermiş ve bunların hayata geçirilmesinde aktif bir rol oynamıştır" (Haenlein, 2006: 42-43).

Toplum-merkezli, veriye dayalı bilgi üretimine ağırlık veren bir sosyolojinin etkisi ayrıca, 1939 yılında Ankara'da kurulan Edebiyat Fakültesi'nde (Dil ve Tarih-Coğrafya) sosyoloji kürsüsüne Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın atanmalarıyla yoğunlaşmıştır. Amerika'da sosyoloji eğitimi gören bu iki akademisyen, "Türkiye için çok yeni olan bir sosyoloji programı yürütürler. Teori anlatan hoca değil, sosyal yapı analizlerine odaklanan hoca olurlar" (Çelebi, 2008: 684). Bu iki sosyoloğun 1940'larda yoğun olarak yürüttükleri köy çalışmaları dönemin siyasi iktidarını rahatsız etmiş ve bunun sonucunda her iki sosyolog da komünist oldukları gerekçesiyle 1947'de görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Ankara Üniversitesi'nde gelişmekte olan sosyoloji programının önünün bu şekilde kesilmesi, Türkiye'de üniversitelerde sosyoloji bölümlerinin kurumsallaşmasının baskın olan siyasal yapının ne kadar etkisi altında olduğunu gösteren örneklerden birisidir (Kasapoğlu, 2005: 546). Bu dönemde İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan Hilmi Ziya Ülken ve diğer sosyologlar ise daha çok teori ve felsefe ağırlıklı çalışmalar yapmışlar, tarihi ve kültürü sorgulayan bir çizgide devam etmişlerdir (Çelebi, 2008: 686; Kayalı, 2008). 1950'lerdeki bir durgunluk döneminden sonra, 1960'larda sosyologların faaliyetleri tekrar canlanmıştır. Bu yıllarda Amerika'da doktorasını yapmış bazı sosyologlar toplum-merkezli, veriye dayalı bilgi üretimine ağırlık verirken (örneğin Mübeccel Kıray), bir kısmı da tarihi ve

kültürü sorgulayan bir diğer çizgide çalışmalarını sürdürmüşlerdir (örneğin Şerif Mardin).

Güney Sosyoloji'si ile ilişki kurmak açısından 1930-1950 yılları arasında Türkiye'de sosyolojinin gelişimine dair yapılabilecek tespitlerden birincisi, bu dönemde Durkheim-Gökalp çizgisinin kırılmış olmasına rağmen, Avrupalı kanonun sürekliliğini korumuş olduğudur. Bu bağlamda her ne kadar Faşizm'in ve İkinci Dünya Savaşı'nın sosyolojinin Avrupa'da ve Türkiye'de gelişimi üzerine bazı benzer etkileri olsa da, Türkiye'de sosyolojinin bu gelişme dönemi, Connell'in (2007) tartıştığı üzere sosyolojinin 1930'lardan 1950'lere kadarki Avrupa'daki gelişiminden farklılık göstermektedir. İkinci tespit ise aslında Connell'in sosyolojinin gelişiminin ilk evresinde bahsettiği geleneksel-modern ayrımının, Türkiye Sosyoloji'sinde Avrupa örneğinden daha da uzun bir süreklilik gösterdiğidir. Bu tespiti destekleyen durum ise, 1940'larda başlayan ve cumhuriyetin "medenileştirme misyonu"nun (Öncü, 1997: 116) parçası olan 1960'lardaki kalkınma programları çerçevesinde yoğunlaşan sosyolojik köy araştırmalarında, toplumdaki kırsal ve kentsel olan arasındaki ayrımın sürekli kılınmasıdır. Öncü'ye (1997) göre geleneksel ve modern ikilemiyle örtüşen bu ayrım ve özellikle "kırsal"ın kendi içindeki homojenliğinin kırılması, sınıfsal yapı analizlerinin arttığı 1970'lerde gerçekleşmiştir.

1950'li ve 1960'lı yıllarda sosyolojinin gelişiminde dikkati çeken unsurlardan birisi, bir yandan Behice Boran'la evrenselcilik bakışının geliştiği, diğer yandan da, farklı kollardan da olsa, Niyazi Berkes ve Baykan Sezer'le, yerelci ve özgünlükçü bir arayışın etkisini gösterdiğidir (Kayalı, 2008). Bu döneme damgasını vuran diğer gelişme ise, Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.) ile kurulan yakın ilişkiler sonucu A.B.D.'de doktora yapanların sayısının artması ve bu akademisyenlerin özellikle yeni kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nin Sosyoloji Bölümlerinde göreve başlamalarıdır. 1967'de kurulan ve bu akademisyenlerin (örneğin Mübeccel Kiray) ağırlık gösterdiği Türk Sosyal Bilimler Derneği bünyesinde Amerikalı kurumlardan alınan fonlarla yapılan araştırmalar, Türkiye'de sosyoloji araştırmaları için bugün bile bir model teşkil etmektedir (Çelebi, 2008: 685). Böylece, Amerikan sosyolojisinin 1950'ler itibarıyla bütün dünyaya ihraç edildiğine dair Connell'in (2010) ileri sürdüğü tez, Türkiye örneğinde de doğrulanmaktadır. Teori ve metodoloji dışında, kurumsal olarak da bu faaliyetin gerçekleşmiş olması, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün 1952'de, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin de 1957'de kurulması ile ilişkilendirilebilmektedir (Bulut ve Arlı, 2008).

1960'ların sonlarında Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika'da yükselen entelektüel radikalizmin İngiltere ve Amerika'da eğitim görmüş yeni nesil akademisyenlerce Türkiye'ye taşınması, Güney Sosyolojisi ile ilgisi açısından çok özgün gelişmelerin yaşandığı bir dönemi başlatmıştır. 1970'lerdeki kapitalist gelişme ve toplumun sınıfsal yapısının analizine yönelik sıcak teorik tartışmalar, Osmanlı ve Türkiye tarihinin o güne kadarki sunulduğu şekline eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Hem Türk devrimi hem de Osmanlı ve Cumhuriyet sonrası toplumun sınıfsal analizi teorik bir zemine oturmuştur. Andre Gunder Frank (1967), Samir Amin (1976), Henry Bernstein (1973) ve daha birçok entelektüelin katkılarıyla yükselen eşitsiz gelişme ve az gelişmişlik tartışmaları ve o zamanki adlandırılmasıyla "Üçüncü Dünyaçılık", ulusalcı ve Marxist olan birçok sosyoloğun ve sosyal bilimcinin ilgisini çekmiştir (Öncü,1997: 116). Osmanlı toplumsal formasyonunun feodalizme mi yoksa Asya Tipi Üretim Tarzı'na mı tekabül ettiğine dair tartışmalar, 1970'li yıllarda başlayıp 1980'lere uzanan tarımda küçük meta üreticiliği ve kapitalizm tartışmalarıyla bütünleşmiştir. Bu tartışmaların da siyasi çevrelerdeki milli-demokratik devrim ve sosyalist devrim tartışmalarıyla paralel yürüdüğü görülmektedir. 1969-1970 yılları arasında Korkut Boratav ve Muzaffer Erdost'un *Emek ve Aydınlik* dergilerinde yayınlanan bir dizi tartışmasına birçok entelektüel dâhil olmuştur ve bu tartışmaların genişletilerek yayınlanması Türkiye sosyal bilimlerinde önemli bir bilgi birikimi sağlamıştır. (Boratav, 1969, 1980; Erdost, 1969, 1984; Aydın, 1987; Keyder, 1983, 1987; Pamuk, 1984). Mehmet Ecevit'in (1999) kırsal Türkiye'nin değişim dinamikleri üzerine Kent Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği doktora çalışması, küçük meta üretiminin kapitalist ilişkilerin içinde var olmasına rağmen kapitalist meta üretiminden, hem tarımda hem de sanayide bazı temel unsurları açısından farklı olduğunu göstererek, bu tartışmalara önemli bir katkı sunmuştur.

Bu dönemin en belirgin özelliklerini özetleyecek olursak, birincisi, Türkiye'de akademi ve akademi dışında olan entelektüellerin birbiriyle iletişimi yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Dönemine özgü bir entelektüel kültürle yürütülen tartışmalar ayrıca bugün de hatırlarda olan *11. Tez* gibi çok özgün bir kitap dizisini de Türkiye'ye kazandırmıştır. Bu dönemde Türkiye'deki sosyal bilimcilerin faaliyetleri adeta, Burawoy'un (2010a) "sosyolojik ve siyasi tasavvurun diyalektiği" olarak adlandırdığı ilişkiyi anımsatmaktadır. İkincisi, tarımda üretim ve bölüşüm ilişkileri ve kapitalizm üzerine Avrupa akademik çevrelerinde yürütülen tartışmalara bağımlılık değil, Türkiye'ye özgü yerel koşulları analiz eden, özgün bir akademik katılım gerçekleşmiştir. Türkiye sosyal bilimcileri, Burawoy'un (2010a) tabiriyle, 'Güney'in' sosyolojisi' ve sosyal bilimini üretmişlerdir denilebilir. Daha da ötesi, Boratav'ın bu tartışmaları değerlendirdiği bir yazısında (1987: 183) bizzat kendisinin de belirttiği gibi,

“egemen üretim biçimi ve tarımda üretim ilişkileri” üzerine 1969-1970 yıllarında yapılan katkılar, bu tarihten sonra batılı Marxist yazarların başlatacağı “üretim biçimlerinin eklemelenmesi” tartışmasının pek çok unsurunu da içermektedir. Bu katkıların içeriği ve Batı’daki tartışmaları öncelimesi birleştirilirse, bu yıllardaki yazının Türkiye sınırlarının ötesinde genel bir önem, değer ve özgünlük taşıdığı sonucuna ulaşabiliriz. Bu tartışmaların *The Journal of Peasant Studies*’in birçok sayısında ele alınması ve ayrıca ayrıntılı bir şekilde Seddon ve Margulies (1984) tarafından da İngilizceye aktarılması, varılan bu sonucu desteklemektedir. Bir diğer değişle, ‘Güney için’ sosyoloji (Burawoy, 2010a) ya da dünya ölçeğinde bir sosyoloji/sosyal bilim faaliyetinin Türkiye’de de gerçekleştirilebildiğini göstermektedir. Ayrıca, Connell (2007) ve Comarofflar’ın (2012) yaptıkları çağrısı anımsatırcasına, Güney’den üretilen bilgi ve teori yok sayılmamış, aksine bunlara özel bir ilgi gösterilmiştir. Bu dönemde sadece “Üçüncü Dünya” üzerine Avrupalı ve Amerikalı akademisyenlerin ürettiği bilgi değil, bizzat “Üçüncü Dünya”lı, özellikle Latin Amerika ve Afrikalı entelektüellerin ürettiği bilgi de Türkiye’de yankısını bulmuş, “Üçüncü Dünyacılık”, hem akademik hem de siyasal bağımsızlığın önemli bir kaynağını teşkil etmiştir.

Türkiye Sosyolojisi 1980’lerde bir yandan askeri darbenin getirdiği siyasi yapının üniversitelerdeki kurduğu baskı ile diğer yandan Türkiye ekonomisinin dünya piyasalarına açılmasının/eklemelenmesinin getirdiği toplumsal sorunları inceleme gerekliliğiyle yüz yüze kalmıştır. Öncü’nün (1997: 116-117) altını çizdiği gibi, geleneksel akademik araştırmalar, liberalleşme süreci ve yapısal uyum programlarının Türkiye’de bölüşüm politikalarına etkisi üzerinde yoğunlaşırken, kimi kesimlerce de siyasal İslam ve etnik kimlik tartışmalarının bu liberalleşme sürecinin semptomları olarak incelendiğini göstermektedir denilebilir. Bu dönemden 1990’lara ve günümüze uzanan bir süreçte, 1970’lerin kazanımı olan “göreceli otonomi” ve “yapısal nedensellik” ten, 1980’lerin post-modern aksiyomu olan “bütün pratiklerin söylemsel karakteri” ne doğru bir yön değişimi olmuştur. Özellikle toplumun kültürel ve kimliksel dönüşümüne dair yapılan radikal tartışmalara akademinin katkısı oldukça zayıf kalmıştır. Ayrıca neoliberal politikaların uygulanmasıyla dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bilgi, akademisyen ve üniversiteler yoğun bir piyasalaşma sürecine girmişlerdir (Nalbantoğlu, 2003; Ercan ve Korkusuz Kurt, 2011). Bu süreç, Güney Sosyolojisi çerçevesinde değinilen yazarların da üzerinde durduğu gibi hem yerel ölçekte hem de dünya ölçeğinde bir sosyolojinin gelişmesinin önünde temel bir engel olarak görülmektedir. Bu güncel gelişmelerdeki ve Türkiye Sosyolojisi’nin tarihsel birikimindeki bazı genel sorun alanlarını tespit ederek, Güney Sosyolojisi ile daha yakın bir ilişki kurmak mümkün olacaktır.

Türkiye Sosyolojisi'nde Bazı Sorun Alanları

Türkiye Sosyolojisi'nin gelişimindeki sorunlu alanlar, son yıllarda yayınlanan bazı eleştirel çalışmaların konusu olmuştur. Bu çalışmalarda üzerinde önemle durulan ilk sorun, istisnai durumların dışında Türk sosyologlarının genel anlamda seçtikleri Batılı sosyologları aktarmak eylemini tercih etmiş olmalarıdır (Kayalı, 2008: 38). Ard arda gelen kuşaklar boyunca sosyologların, ekonomik kalkınma ve kültürel modernliğin yinelenen fantazileriyle Batı'daki merkezlere seyahat etmesi, bilgi stoku yapma ritüelinin bir parçası olmuştur (Öncü, 1997: 114). Aytül Kasapoğlu, Nilay Çabuk Kaya ve Mehmet Ecevit'in, merkez-çevre ilişkisi bağlamında Türkiye sosyolojisini incelediği çalışma, merkez ve çevre arasındaki hegemonik ilişkinin Türkiye'de birçok alanda devam ettiğini öne sürmektedir (Kasapoğlu vd., 2010: 107, 108). Tartıştığımız Güney perspektifli bir bakışa uyan bir şekilde, "merkezde ya da Batı'da sosyal bilimlerde, özellikle sosyolojide meydana gelen birçok teorik ve metodolojik değişme, zamanla yerli sosyologlar tarafından adapte edilmektedir. Türkiye'de yapılan sosyolojik çalışmaların çoğunluğu Batı sosyolojisinin bir uzantısıdır ve bu çalışmalar Batılı/evrensel teorilere veri kaynağı sağlama hizmetini görmektedirler" (Kasapoğlu vd., 2010: 107, 108). Bunu destekleyen bir unsur, yurtdışında öğrenimlerini sürdüren birçok yabancı ve Türkiyeli öğrencinin kendi toplumunu çalışarak merkeze veri sağlanmasının teşvik edilmesi, bu yüzden de teoriye katkılarının çok güç olmasıdır; bir diğer değişle, Türkiye üzerine yaptıkları çalışmalarda Batılı teorileri uygulamaktadırlar. Buradan hareketle Hountondji (2002) ve Connell'in (2007) belirttikleri sömürgeci modelin Türkiye'de de devam ettiğini söyleyebiliriz.

Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit ayrıca, Türkiye'de sosyal bilimcilerin dış dünya ile ilişkilerini Akşit'in (2004a) tipolojisi üzerinden incelemektedirler. Küresel, yerel, hem küresel hem yerel olmak üzere sosyal bilimcilerin üç eğilimine değinen Akşit'e göre, birkaç Batı dilini kullanabilen küresel eğilimliler, küresel ve birinci dünya teorilerini ve bakış açılarını kullanmakta, bunlara göre bir araştırma gündemi oluşturmakta ve genelde uluslararası dergilerde yayın yapmaktadırlar. Akşit, bu bakış açılarına dayanan araştırmaların yerel ihtiyaç ve hedeflerle buluşmadığını, yerel düzeydeki entelektüel ve akademik özgürlüğü ve kurumsal bağımsızlığı sınırladığını belirtmektedir. Bunun karşı kutbunda olan yerel eğilimli sosyal bilimciler, araştırmalarını yerel/ulusal bakış açılarına dayandırmakta, yerel yayınlar yapmakta ve küreselleşmenin aksine yerelleşmeye odaklanmaktadırlar. Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit, (2010: 106,107) birçok yazara değinerek bu eğilimi özetlemektedirler. Bu gruptakiler, sosyal bilimlerin ana kavramlarının yerel/ulusal kültür ve tarihin dönüşümünden esinlenmesi gerektiğine inanmaktadırlar (Coşkun, 1991). Ertürk (1990), böyle

bir bakışın, bir içine kapanma riski taşıdığına ve sosyal bilimlerde radikal milliyetçi ve dinci eğilimlerin önünü açacağına dikkat çekerken, Akşit (2004a) ise bu tür bir yerelleşmeyi bir az gelişmişlik olarak görmekte ve karşılaştırılabilir küresel/evrensel bilgiyi tehdit ettiğinin altını çizmektedir. Akşit'in (2004a, 2004b) bunlara alternatif olarak sunduğu üçüncü eğilim ise daha melez bir karakter taşımakta, yerel sorunları çözebilmekle beraber *glokal* teorik ve metodolojik çerçeveleri uygulayarak uluslararası/küresel sosyal bilimlere katkı sunabilmektedir. Bu bağlamda sosyal bilimcinin rolü, küresel ve yerel arasında bütün aktörleri birleştiren etkileşimli araştırma alanları bulmaktır. Etkileşimli araştırmacı ve onun epistemik topluluğu, kendi toplumu ve tarihiyle uyumlu teoriler ve metodolojiler geliştirebilir.

Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit (2010: 108,109), Türkiye'de sosyolojinin gelişimine yönelik öneriler sunmayı da ihmal etmemektedirler. Bunun için her şeyden önce eleştirel yaklaşımların desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Birbiriyle çatışan görüşlere ve eğilimlere olumlu yaklaşarak, bunların aslında epistemik bir topluluk oluşturmanın dayanağı olması gerektiğini öne sürmektedirler. Bu anlamda, sosyologlar arasındaki iletişimin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bundan başka, yerel ve küresel toplumsal oluşumların karşılaştırmalı çalışmalarının artması, ulus ötesi ve bölgelerarası araştırma programlarının geliştirilmesi bu önerilerden bazılarıdır. Bir diğer önemli vurgu ise, ulusal kurumlarca düzenlenen, yüksek bilimsel statüye sahip ve merkez-çevre ilişkilerine duyarlı toplantı ve konferansların düzenlenmesidir.

Türkiye'de sosyal bilimlerin uluslararasılaşmasını ele alan ve benzer kaygıları taşıyan bir başka önemli çalışma da Ayata ve Erdemir'e (2010) aittir. Son yıllarda Türkiye'de oluşmaya başlayan yeni bir uluslararasılaşmış akademik sınıfın oluştuğuna ve bu sınıfın uluslararası akademik yayınlardaki büyük artıştaki rolüne işaret etmektedirler. Özellikle bu sınıfla, Akşit'in de değindiği yerelleşme yanlısı sosyal bilimciler arasında ciddi bir kamplaşma yaşanmaktadır. Ayata ve Erdemir'in üzerinde durduğu önemli bir nokta, uluslararasılaşmanın niceliksel bir göstergesi olan bu sürecin aslında çelişkiler içerdiği, hem teşvik edici, hem de sınırlayıcı olduğudur. Türkiye'de sosyal bilimlerin Avrupalılaşması ve Amerikalılaşması'nın paralel yürüyen süreçler olduğunu düşünen yazarlara göre, "Türkiye'de sosyal bilimlerin Avrupalılaşması, sosyal bilimcilerin ulusal düzeydeki tecritlerini aşmaları için imkânlar sunarken, aynı zamanda bölgesel dar görüşlülüğe yol açmaktadır" (Ayata ve Erdemir, 2010: 268). Avrupa bölgesi kapsamında bir dar görüşlülüğten bahseden Ayata ve Erdemir, bunun Türkiyeli akademisyenlerin ve kurumların başka bir coğrafyayla ilişkiye girmesini önlediğini öne sürmektedirler. Bu coğrafya ise, Türkiye'nin komşuluk, tarih, siyasi, kültürel ve dil yönünden benzerlikleri ve bağları olan Orta Asya, Orta

Doğu, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz'i içeren bir coğrafyadır. Bunların dışında, Müslüman ülkeler arasındaki ilişkiyi ve Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin gibi yükselen küresel güçlerle işbirliği olasılıklarını çok kısaca belirtmişlerdir.

Ayata ve Erdemir'in sorunsallaştırdığı çok önemli bir konu, araştırma gündemlerini kimlerin belirlediğidir. İşte bu alan Türkiye'de sosyal bilimcilerin özerk dinamiklerinin zayıflığına işaret etmektedir. Zira "araştırma gündemleri ve akademik ilgi alanları, büyük ölçüde harici veya ulusötesi bilimsel topluluklar ve onların akademik öncelikleri tarafından belirlenmektedir. Türkiyeli akademisyenler belirlenen bu uluslararası ve/veya Avrupalı araştırma gündemlerini derhal takip etmektedirler" (Ayata ve Erdemir, 2010: 282). Akşit'i destekleyen bir bakışla bu gündemlerin Türkiye toplumunun önceliklerine denk gelmediğini vurgulayan Ayata ve Erdemir, yerel eğilimli olan sosyal bilimcilerin de gündemlerini İslam, etnik gerilimler, kimlik, geleneksellik gibi birkaç alana indirgemelerini de eleştirmektedirler. Ayata ve Erdemir, bunların dışında çalışılmasına ihtiyaç duyulan ve araştırma gündemi oluşturabilecek birçok konuyu açık bir şekilde dile getirebilmektedirler. Geleneksel kırsal toplumun kırılması, kentleşme, enformel ekonomi, aile, sosyalleşme biçimleri, siyasi partiler ve iktidar yapıları gibi konular bunlara örnek verilebilir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerle işbirliği içinde de ilişkili araştırma gündemlerinin oluşturulabileceğini belirtmektedirler.

Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit'in yanı sıra Ayata ve Erdemir'in yayınlarıyla ilginç bir şekilde aynı yılda yayınlanan, *Toplumbilim Dergisi*'nin Ebru Yetişkin tarafından hazırlanan Postkolonyal Düşünce özel sayısı da konumuz bağlamında önemli sorular yöneltmektedir. Türkiye'de madun çalışmaları (subaltern studies) ile ilgili olan postkolonyal düşünceyle nasıl ilişkiler, eylemler ve düşünceler üretebileceğimiz üzerinde yoğunlaşan Yetişkin'in değindiği önemli bir soru, "bilimsel pratiklerin kavranışı ile ilgili değişimdir; yani bilgi üretimi ve bilgi kaynaklarının oluşturulmasının, sömürgeleştirilmesinin ve sömürgeleştirilmesinin tasfiye edilmesinin sorunsallaştırılmasıyla iktidar arasında kurulacak ilişkilerin analizinin yapılmasıdır" (Yetişkin, 2010: 10). Diğer yazarlar ve özellikle Ayata ve Erdemir'in de ciddi bir sorun olarak dile getirdiği akademik pratiklerin ve araştırma gündemlerinin sömürgeleştirilmesi, iktidar ve (küresel) sermaye arasındaki ilişkiyi kurmanın dışında, akademik özgürlüğe olan bir çağrıyla güncelleştirmektedir. Yetişkin'e (2010: 14) göre "Türkiye'de akademik özgürlük sorusu, entelektüelin kendisini öteki olarak değerlendirmesini sağlayan unsurların üretimini sorgulamak bağlamında daha fazla ilgiye ihtiyaç duyan bir mesele olarak bizi beklemektedir. Akademik özgürlük... hakim düşünce, kurum, eylem ve ilişkileri dönüştürmeye yönelik bir üretim çağrısıdır".

Yetişkin'in madun çalışmalarını ve postkolonyal düşünceyi Türkiye'de tanıtmalarının bir önemi de postkolonyal düşüncenin epistemolojik bir kopuşa tekabül ettiği (Bhabha, 1994). Güney ile Kuzey arasındaki hiyerarşileri ters yüz eden bu düşüncenin gelişmesine paralel olarak, madun çalışmalarında Hindistan'daki elitist tarih yazımının kırılması da temel bir arayış olmuştur. E. P. Thompson ve Eric Hobsbawm gibi entelektüellerin İngiliz tarihyazımı içerisindeki 'aşağıdan tarih' yaklaşımlarıyla ortak yanlarının olması da bir tesadüf değildir. Spivak'ın dediği gibi madun çalışmaları, toplumun en alt/aşağı düzeyi üzerine düşünür. Bu yüzden de "alttakilerden/aşağıdakilerden öğrenmeyi öğrenmek" (Spivak, 2010: 61) kendisi gibi Güneyli ve Türkiyeli sosyal bilimciler için önem arz etmektedir. Bahsettiğimiz Güney Afrika Sosyolojisi'nin gelişimi, Burawoy'un Güney 'için' Sosyoloji kavramlaştırması ve burada madun çalışmalarına değinmesi, Türkiye'de sosyal bilimcilerin "aşağıdakilerden öğrenmenin" kendi toplumlarında ve kendi pratiklerinde ne anlama geleceğini düşünmelerini zorunlu kılmaktadır.

Yetişkin'in postkolonyal düşünceyi tanıtmaya çabası, aslında bilinçli ya da bilinçsiz olarak, Akşit (2004a), Ertürk (1990), Ayata ve Erdemir'in (2010) eleştirdiği yerel eğilimler meselesine farklı bir bakış üretmiştir. Postkolonyal Düşünce'yi ele alan ve bu düşünceden ne öğrenebileceğimizi düşündüren bu özel sayıda ve özellikle Mutman'ın makalesinde, yerel yaklaşımları muhafazakâr tutum ve çalışmalarla özdeşleştirmenin ne kadar yetersiz bir bakış açısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Mutman'a (2010: 125) göre, "[Edward Said ve Gayatri Spivak gibi] yazarlar dikkatle okunursa, tam da klasik milliyetçi bir konuma düşmeden emperyalizm, küreselleşme ve Avrupa-merkezcilik eleştirileri yapabilmenin zorluğu ve inceliği konusunda onlardan pek çok şey öğrenebiliriz". Güney Sosyolojisi'nin bahsettiğimiz birçok örneğinde de görüldüğü gibi yerel olanla sosyal bilimcinin angajmanı, hem epistemolojik hem de siyasi bir kopuş açısından hegemonyadan sıyrılabilmeyen önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bu açıdan, Türkiye'de sosyal bilim camiasında yerele yönelik bakışın değişmesi için Postkolonyal Düşünce ve Güney Sosyolojisi bir olanak olarak görülebilir.

Nilüfer Göle'nin "Batı-dışı modernlik" yaklaşımı da Postkolonyal Düşünce okumalarıyla devamlılık içinde görülebilmekte ve aynı zamanda bir epistemolojik kopuşu işaret etmektedir. Burada kısaca hatırlatmak gerekirse, hem Göle'nin hem de Yetişkin'in çalışmalarında önem verdiği Postkolonyal Düşünce ve Madun Çalışmaları, Latin Amerikalı Bağımlılık Okulu gibi hegemonik ve Avrupa-Amerika merkezci bir sosyal bilimin eleştirisini yaptığı için Güney Sosyolojisi analiziyle örtüşmekte ve bu ortak zemin Connell ve Burawoy tarafından da bizzat vurgulanmaktadır. Buradan devam edersek, Avrupa-merkezci bir modernliğin eleştirisini yapan Göle, modernliğin yerel boyutta anlaşılması ve

yeniden seçici bir gözle tanımlanmasına dikkat çekmektedir. “Alışlagelmişin dışında, Batı-dışı toplumları modernliğin aynasında değil, modernliği Batı-dışı toplumların aynasında yeniden irdelemeye bir ilk adım atmayı” (Göle, 1998: 66) amaçlarken, yerel ile sosyal bilimcinin yereli çalışmasını sorunsallaştırmaktadır. “Yani Batı’nın Avrupa merkez tarihinin içinden çıkmamış bir araştırmacı kendi toplumu üzerine nasıl düşünecek, nasıl bir dil kazandıracak? Bu araştırmacı hangi teorik gözle, seçeceği verilerle Avrupa dışındakilere bakacak?” (Göle ve Sustam, 2010: 102). Göle (1998: 67), bunu yapabilmeyen koşullarını ‘Batı-dışı modernlik’ kavramına dayandırarak açıklarken, aslında Türkiye’de sosyal bilimcilerinin Güney Sosyolojisi ile nasıl ilişki kurabileceği konusunda da ipuçları vermektedir:

Batı-dışı modernlik kavramı, Batılı olmayan ülkeler arasındaki referansları yatay olarak tayin etmeye davet etmektedir; bizlere kendi deneyimlerimizi birbirimizin tarihsel deneyimlerinin ve sosyal pratiklerinin yansımada okuma fırsatı sunmaktadır; Batı’nın “ötekileri” olarak tanımlanmış, isimlenmiş, etiketlenmiş olan bu ülkelerin ancak toplumsal pratiklerinin birbirleriyle karşılaştırılması, birbirlerine tercüme edilmesi ve iletilmesi durumunda yeni bir görünürlük kazanabilecek olmaları sebebiyle de entelektüel olarak meydan okuyan bir durum arz etmektedir.

Göle’nin bu yaklaşımını da dâhil ederek, son olarak Güney Sosyolojisi’nin Türkiye’de sosyal bilimler ve özellikle sosyolojisi için ne anlam ifade edebileceği konusunda toplu bir bakış sunmakta fayda var.

Güney Sosyolojisi Türkiye Sosyolojisi İçin Ne Anlam İfade Edebilir?

Güney Sosyolojisi’nin Türkiye Sosyolojisi için ne anlam ifade edebileceği sorusunu araştırma gündemine alan bu makalenin yazarı, TÜBİTAK 2232 programı desteğiyle şuan yürütülen bir araştırma projesi geliştirmiştir. Bu araştırma projesi, iki temel soru etrafında tasarlanmıştır: Güney Sosyolojisi ile Türkiye Sosyolojisi arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Güney Sosyolojisi yaklaşımlarını Türkiye’de sosyoloji disiplininin gelişim dönemlerine uygulayarak yeni bir sosyoloji tarihi okuması yapılabilir mi? Bu araştırmayı şekillendiren diğer temel sorular şunlardır:

- Türkiye’de sosyoloji disiplinde genel anlamda Avrupa ve Kuzey Amerika’da (Kuzey’de) üretilen kuramlara bir bağımlılık söz konusu mudur?
- Böyle bir bağımlılık Türkiye’de sosyoloji eğitiminde ve sosyoloji alanında yazılan doktora tezlerinde mevcut mudur?
- Türkiye’de sosyoloji alanında üretilmiş olan, ama yok sayıldığı ya da göz ardı edildiği düşünülen kavramlar ve kuramlar var mıdır?

- Türkiye’de sosyologlar, küresel bir sosyolojinin gelişmesinde hangi parametrelerin önemli olduğunu düşünmektedirler?
- Türkiye’de sosyologlar ‘Güney’i nasıl tanımlamaktadırlar?
- Türkiye’de sosyologlar Güney Sosyolojisi yaklaşımlarını ne derece tanımaktadırlar?
- Türkiye’de sosyoloji eğitiminde ders programları, okuma listeleri ve doktora tezlerinde Güney’de üretilen bilgi ve kuramlar ne derece yer almaktadır?
- Türkiye’de sosyologlar ve sosyoloji öğrencileri Güney Afrika Sosyolojisi kapsamında Güney’den neler öğrenebilirler?
- Türkiyelive Güney Afrikalı sosyologlar birbirlerinden neler öğrenebilirler?
- Türkiye’de sosyoloji alanında “yerellik” nasıl anlaşılmalıdır?
- Türkiye’de güncel ve acil toplumsal sorunlar sosyoloji alanında araştırma gündemlerine ne derece dâhil edilmektedir?
- Türkiye’de sosyoloji, sivil toplum ve toplumsal değişim arasında bir ilişki var mıdır?
- “Birlikte sosyoloji” ve “alttakilerden öğrenme” anlayışları, Türkiye’de sosyologlar için ne anlam ifade edebilir?

Türkiye Sosyolojisi’nde yukarda bahsettiğimiz bazı sorun alanları, Güney Sosyolojisi ile daha yakın bir ilişkiye girebilme ihtimalini güçlendirmektedir. Bu anlamda, bir başlangıç olarak, Türkiye sosyoloji tarihinin Connell’in yaptığı bir tarih okumasıyla yeniden okunmasının neler kazandırabileceği düşünmeye değerdir. Bu tarih okumasının, sömürgeci geçmişi olmasa da, Türkiye Sosyolojisi’nin doğuş aşamasını anlamakta faydalı olacağı söylenebilir. Bunun dışında, özellikle 1950’lerden itibaren Amerikan sosyal bilimlerinin Türkiye’de sosyolojinin gelişimini ve özellikle sosyologların pratiğini nasıl etkilediği araştırılabilir. Connell’in teorik yaklaşımının, Türkiye örneğindeki muhtemel farklılaşmaları tespit edilerek, teorik bir katkı sağlanabilir. Örneğin, Türkiye’de 1930-50 yılları arasında sosyolojinin gelişim sürecinin, Connell’in Avrupa temelli analizindeki gibi bir krize uymadığı, ama bahsettiği ilk evreyi güçlendirdiğine yönelik bir hipotezle başlanabilir. Bundan başka, 1969-1970’de başlayan ve 1980’lere uzanan tarımda üretim ilişkileriyle bağlantılı toplumun sınıfsal analizine yönelik tartışmaların ve bu dönemdeki siyasi gelişmelerin sosyal bilimlerde Amerikan etkisine rağmen nasıl yerel özellikler taşıyan farklı bir dinamik yarattığı, Connell’in Güney yaklaşımına çok önemli bir teorik katkı sağlayabilir. Kısacası, Güney Sosyolojisi perspektifli, teorik katkı gücü olan yeni araştırma alanları açılabilir.

Güney Sosyolojisi'nin gelişmesinde etkili olan modernite ve Avrupa-merkezcilik eleştirisinin 1990'lardan beri Türkiye'de de yaygın olarak yapıldığı varsayılabilir. Bu konuda birçok yayının yanında örneğin, bu çalışmaların birçoğunu bir araya getiren *Doğu Batı Dergisi*'nin *Avrupa, Doğu Ne? Batı Ne?* ve *Oryantalizm* sayılarına bakılabilir. Bu eleştirilerin ve bununla ilişkili olarak Türkiye sosyoloji tarihinin özellikle bir Doğu-Batı karşıtlığı içerisinde geliştiği görülmektedir. Burada tipik bir ikilemden sıyrılan bir Güney-Kuzey bakışının bunun yerini almasının Türkiye'de sosyolojinin gelişimine ve aynı zamanda da tarihine bakışa nasıl bir katkı sağlayabileceği düşünülebilecek konulardan birisidir. Bu makalede öne çıkarılmaya çalışılan bir Güney anlayışı, Doğu-Batı karşıtlığından farklı olarak, dünya ölçeğinde bir sosyolojiyi amaçlayarak, Kuzey-Güney ilişkisini sorunsallaştırmaktadır ve geleceğe yönelik bir vizyon önermektedir. Bu nedenle de aktif bir pozisyon almakta ve bunun gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda Türkiye Sosyolojisi'nin Güney Sosyolojisi ile ilişkiye geçmesi, sosyoloji disiplini ve sosyoloji camiasının geleceğini belirlemek bakımından faydalı olabilir.

Güney Sosyolojisi'nde yerelle yapılan vurgunun, Türkiye'de de anlaşılmaya çalışılması sosyolojinin ve sosyal bilimlerin gelişimi açısından önemli bir adım olabilir. Burawoy'un 'Güney'in Sosyolojisi' kavramsallaştırmasında ve Güney Afrika örneğinde yerelle sosyal bilimcinin ilişkiye geçmesinin, kendine özgü bir toplum analizi yapabilmekte ne derece kritik bir yeri olduğu görülebilmektedir. Yerelle böyle bir ilişkide, modernite ve Avrupa-merkezci bilimin evrensel diye sunduğu bilgiden epistemolojik bir kopuş gerçekleşmekte, toplumun sıradan bireylerinin ve de özellikle 'alttakilerin' bilgisinin önemsendiği ve onların bilgi üretimine dâhil edildiği bir 'birlikte sosyoloji' anlayışı öne çıkmaktadır. 'Altta'kiler', 'madunlar', köylüler, işçiler ve yoksullardan öğrenmenin, bugüne kadar Türkiye'de birçok sosyal bilimcinin sıkça arkasına sığınarak reddettiği bir siyasi tercihle sınırlı kalmadığı, bunun dışında bizzat bilginin kaynağı ve bilginin üretimi ile ilgili epistemolojik bir bakış olduğu kavranmalıdır. Ayrıca bir siyasal tercih olsa bile buna Güney Sosyolojisi'nde olduğu gibi meşru bir yer verilmelidir. Kısacası, "alttakilerden ya da aşağıdakilerden öğrenmeyi öğrenebilir miyiz?" sorusu, Türkiye'de sosyal bilimcilerin hassasiyetle cevap araması gereken bir soru olarak beklemektedir.

Bununla ilgili olarak atlabilecek adımlardan birisi de sosyoloğun toplumsal hareketlerle ilişkiye girmesinin normalleştirilmesidir. Burawoy'un 'halk sosyolojisi' olarak bilinen yaklaşımı, Güney Sosyolojisi içinde onun bu faaliyetlere bir isim vermesinden önce de gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım, Amerika'dan Avustralya'ya kadar bütün Kuzey'de yaygınlaşmaktadır. Profesyonel sosyolog kimliğinin yanında bir halk sosyoloğu olmaya Burawoy gibi Kuzey'den bir sosyolog cüret edebiliyor ve Amerikan sosyolojisinin yenilenmesinin önünü

açabiliyorsa, üstelik Uluslararası Sosyoloji Derneği ISA'nin başkanı olarak bunu uluslararası sosyoloji camiasında yaygınlaştırmayı başarıyorsa, Türkiye'de bu pratiğin, sosyoloğun pratikleri içerisinde yerini almasında bir çekince olmamalıdır.

Bu makalenin üzerinde durduğu konulardan birisi de araştırma gündemlerinin nasıl oluşturulduğudur. Güney Afrika'da sosyologların toplumun acil sorunlarını araştırma gündemlerine taşımalarının, hem toplumsal dönüşümde hem de sosyoloji disiplininin kurumsallaşması ve yeni bir vizyon kazanmasında etkisini hatırlatmak yerinde olacaktır. 'Birlikte sosyoloji'nin araştırma gündemlerini oluşturmada sağladığı olanakların dışında, Türkiye'nin gündemindeki acil sorunların neler olduğu ve bunların ne kadar araştırma gündemlerine dâhil edildiği, sorulması gereken sorulardır. Türkiye'de sosyolog ve sosyal bilimcilerin Türkiye toplumunda, tarihin içinde bulunduğumuz anında, hangi entelektüel ve siyasi sorular sorulması gerektiği ve bu soruların nasıl araştırma gündemlerine taşınabileceği sorunlarıyla acilen meşgul olmaları gerekmektedir. Burawoy'un Güney Sosyolojisi'ne yaklaşımındaki 'sosyolojik tasavvur'un ve 'siyasal tasavvur'un diyalektiğini anlamak, bu sorulara yanıt vermekte yardımcı olabilir. Türkiye'de böyle bir yaklaşımın, yukarıda bahsettiğimiz üzere 1970'lerde tecrübe edildiği hatırlanmalıdır. Bu tartışmalara tekrar böyle bir gözle bakmak ve bu tür entelektüel girişimlerin yeniden yaratılma olasılıkları üzerinde düşünmek, Güney Sosyolojisi'nin Türkiye için ne ifade ettiğinin göstergelerinden birisi olacaktır. Bu muhtemel yeni girişimlerin bir avantajı da, o zamanki Marx'ın ve Marxizm anlayışının Avrupa-merkezci yanlarını da görebilme fırsatı sunmasıdır.

Türkiye Sosyolojisi'nin geleceği açısından Güney Sosyolojisi'nin ne ifade ettiğine dair belki de en önemli konu, "Güney ya da Çevre'den öğrenme" ve dünya ölçeğinde "karşılıklı öğrenme" tezleridir. Bütün yazarların hassasiyetle üzerinde durdukları bu konu, Güney'de oluşan ve üretilen toplumsal bilginin Kuzey'deki ve dünya ölçeğindeki bir sosyal bilim için değerli olduğu ve bu yüzden de Güney'den öğrenmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Yalnız, bu sanki daha çok Kuzey'in Güney'den öğrenmesi gerektiği çerçevesinde işlenmektedir. Connell ve Burawoy'un bakışlarında özellikle zayıf kalan nokta ise Güney'in Güney'den öğrenmesinin gerekliliğidir. "Güney hattında öğrenme" diyebileceğimiz bu mesele, Türkiye gibi toplumlarda dünya ölçeğinde "karşılıklı öğrenme"yi önceleyen bir aşama olarak daha uygun gibi görülebilir. Türkiye sosyal bilimcilerinin Güney'deki toplumları, bu toplumların sosyal bilimini ve sosyal bilimcilerini, bilimsel yayınlarını, bu toplumlardaki araştırma gündemlerini ve araştırma yöntemlerini ne kadar tanıdığı büyük bir soru işaretidir ve Göle'nin de işaret ettiği gibi, bu boşluğu doldurmaya büyük ihtiyaç vardır. Bu düzeyde bir öğrenme, dünya ölçeğinde öğrenmeye de engel değildir. Aynı zamanda Kuzey

ile olan diyalogun devam etmesi de kaçınılmazdır ve desteklenmelidir. Yalnız, bu ilişki şimdiye kadar olduğu gibi koşulsuz bir ilişki olmayacaktır; bilinçli olarak eşitlikçi bir değişimin gerçekleşeceği ve hegemonyanın olmadığı bir ilişkinin kurulmasını şart kılmaktadır.

Bu arada, bütün bunları ileri sürerken ‘Türkiye Güney midir?’ sorusu da akla gelebilir. Bugün Güney içerisinde görülen Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika, Güney Kore, Arjantin ve daha birçok ülkenin olduğu gibi Türkiye’nin de konumu tartışmaya açık olabilir. Yine de ekonomik gelişmenin ötesinde (Demir, 2013 içinde, World Development Indicators) bilimsel araştırmalara yapılan yatırımlar (UNESCO, 2010: 8) ve bilimsel yayınlardaki artış göz önüne alındığında, Türkiye’nin BRICS ya da daha geniş bir şekliyle G20 denen bu ülkelerle bir arada ele alındığı rahatlıkla söylenebilir (UNESCO, 2010: 8; The Royal Society, 2011: 21).

“Güney hattında öğrenme”nin nasıl mümkün kılınacağı ve Türkiye sosyal bilimleri ve bilimcilerinin bunun içerisinde nasıl yer alacağı, üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken ve aciliyet gösteren bir meseledir. Bu anlamda sorulacak önemli bir soru, Türkiye’deki sosyolog ve sosyal bilimcilerin Güneyli sosyal bilimcileri ve çalışmalarını ne kadar tanıdığı yanında, bunları sosyoloji ve sosyal bilimler eğitiminde öğrencilerine ne kadar tanıttığıdır. Connell’in üzerinde önemle durduğu Kuzeyli sosyal bilimcilerin teorilerinin hakimiyetindeki ders okumalarını ve kaynakları genişletmek ve Güneyli sosyal bilimcileri ve çalışmalarını dâhil etmek, yapılabilecek anlık bir iştir ve duyarlılık gerektirmektedir. İngilizce dilinde eğitim veren üniversitelerdeki öğretim elemanlarının Kuzeyli bu kaynakların aktarımının dilden kaynaklandığı bahanesi de yoktur ki Güneyli sosyal bilimcilerin birçoğunun İngilizce dilinde yayınlarına rahatça ulaşabilmektedir.

Bu konuda Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit’in sunduğu öneriler dikkate değerdir. Güneyli sosyal bilimcilerin birbirlerini ve birbirlerinin çalışmalarını daha yakından tanıyabileceği toplantılar, konferanslar ve benzeri etkinlikler düzenlenmesine olan ihtiyaç, bu önerilerle birleştirilebilir. Bu yazarların belirttikleri merkez-çevre ilişkisine hassasiyetle birlikte, bu platformların bir Güney çerçevesine oturtulması gerekmektedir. Ayrıca Ayata ve Erdemir’in, Avrupa dışında farklı bir araştırma ve işbirliği coğrafyasına işaret etmesi de önemle ele alınmalıdır. Yalnız bu tür etkinlikleri kapsayan coğrafya, bu yazarların çizdiği coğrafyadan esas itibarıyla farklı ve daha geniş olan bir Güney coğrafyası olarak görülmelidir. Bu geniş coğrafya da, Güney’in Güney’le doğrudan iletişim kuracağı platformları yaratmak, Connell’in büyük bir sorun olarak gördüğü, çevredekilerin merkez üzerinden iletişimini gereksiz kılmanın dışında hegemonik ilişkileri besleyen

bu mekanizmaları da kıracaktır. Bu platformlar, akademik konferanslar ve toplantılar dışında özellikle akademik yayın alanını ve organlarını içermektedir. Güney'in bilgisini Kuzey'e gitmek zorunda bırakmadan Güney boyunca yayacak akademik yayın organlarını yaratmak, "*Güney hattında öğrenme*" açısından hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, hem Kasapoğlu, Çabuk Kaya ve Ecevit'in, hem de Ayata ve Erdemir'in belirttiği gibi bu toplumlardaki sosyal bilimcilerle ortak araştırma gündemleri yaratma olanakları aranmalıdır. Buna ek olarak da Güney-Güney akademik personel ve öğrenci değişim programları, üniversiteler ve yükseköğretim kurumlarınca geliştirilebilir.

Bütün bunlara önyak olabilecek yaratıcı bir proje ise Güney perspektifli uluslararası lisansüstü programlarını açabilmektir. Hem akademik personel ve öğrenci hareketliliğini Güney boyunca sağlayacak, hem de Güney'de teorinin üretimini teşvik edecek lisansüstü ve doktora düzeyinde eğitim ve araştırma projelerine zemin yaratacak bu programlara ihtiyaç çok büyüktür. Bu tür programların ne tür bir altyapıya ihtiyacı olduğu, hangi konular ve alanlara yönelim göstermesi gerektiği, nasıl bir öğretim ve ders planı içereceği ve benzeri konularda ayrıntılı düşünmeye ihtiyaç vardır. Burada altı çizilmesi gereken husus, bütün bunların bilinçli, programatik ve süreklilik arz eden bir yaklaşımla yapılması gerektiğidir.

Sonuç

Bu makalede, Güney'i tipik bir Kuzey-Güney ikileminin ötesine geçerek anlamaya ve Güney'in dünya ölçeğinde bir sosyal bilim anlayışını yaratmadaki rolüne yönelik bir bakış ortaya konmuştur. Güney Sosyolojisi'ni Comaroff ve Comaroff, Connell ve Burawoy'un çalışmalarına dayanarak ele alan ve Güney Afrika örneğini tanıtan bu makalede amaç, bunun Türkiye'ye doğrudan uygulanmasını önermek değil, bu perspektifin Türkiye Sosyolojisi'nde hangi sorun alanlarına işaret ettiğini ve Türkiye Sosyolojisi için ne anlam ifade ettiğini tartışmak olmuştur. Bu tartışma, Kuzey'e teorik, metodolojik, epistemolojik ve kurumsal bağımlılık, yerelle sosyologun ya da sosyal bilimcinin ilişkisi, araştırma gündemleri, akademik özgürlük, sosyoloji eğitimi ve kurumsal gelişimi konuları üzerinden yürütülmüştür. Güney Sosyolojisi, dünya sosyolojisi içindeki bugüne kadar gelen hegemonik ilişkiyi kırmak yönünde güçlü bir potansiyel taşımaktadır. Güney'de teoriye yapılan çağrı, bunun en sağlam göstergelerinden biridir. Türkiye'de bu çağrıya kulak vermek, Türkiye sosyolojisi ve sosyal biliminin geleceği açısından çok şey ifade edebilir. Bununla ilişkili olarak aktif bir pozisyon almayı da gerekli gören bu makale, "*Güney hattında öğrenme*" vizyonunun, Türkiye Sosyolojisi ve sosyal bilimine bir katkı sunacağını önermektedir. Bu öneriyi eleştirilere ve tartışmaya açmak bir başlangıç olarak

görülmeli ve Türkiye Sosyolojisi'ndeki sorun alanlarını belirlemenin yanında, bir vizyon yaratma çabalarına da duyarlılık gelişmelidir.

Sonnotlar

¹ Bu çalışmanın ana fikirleri 4-6 Aralık 2013 tarihlerinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde gerçekteşen 13. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde, yazarın düzenlediği " Küresel Güney'de Sosyal Bilimlerin Yükselişi ve Türkiye Sosyal Bilimleri İçin Olanaklar" başlıklı oturumda kendisi tarafından bir bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca TÜBİTAK-2232 Yurda Dönüş Araştırma Burs Programı kapsamında geliştirilmiş ve yürütölen "Güney Sosyolojisi Bakış Açısından Türkiye'de Sosyoloji Disiplininin Gelişimi" başlıklı araştırma projesinin temel çerçevesini oluşturmaktadır.

² *Socius* bir insan topluluğunun tarihi ve kültürel doğasına, *polity* ise insan topluluklarının yönetilen ve düzene tabii olan topluluklar olmasına vurgu yapmaktadır.

Kaynakça

Akşit B (2004a). Relationship of Social Scientists with the External World: Could a Typology be Created?. İçinde: İ. Tekeli ve N. Teymur (der), *The Evaluation of the Performance in Social Sciences*, Ankara: UNESCO.

Akşit B (2004b). Küresel-Yerel Karmaşıklık ve Etkileşimli Sosyal Bilim Araştırmaları. İçinde: S. İlkin, O. Silier ve M. Güvenç (der), İlhan *Tekeli İçin Armağan Yazılar*, İstanbul: Tarih Vakfı.

Alatas S F (2003). Academic Dependency and the Global Division of Labour in the Social Sciences. *Current Sociology*, 51(6), 599-613.

Amin S (1976). *Unequal Development*. New York: Monthly Review Press.

Arrighi G Silver B J ve Brewer B D (2003). Industrial Convergence, Globalization and the Persistence of the North-South Divide. *Studies in Comparative International Development*, 38 (1), 3-31.

Ayata S ve Erdemir A (2010). Internationalization of Social Sciences and Humanities in Turkey. İçinde: M. Kuhn ve D. Weidemann (der), *Internationalization of the Social Sciences: Asia - Latin America - Middle East - Africa – Eurasia*, Bielefeld: transcript.

Aydın Z (1987). Turkish Agrarian Debate: New Arguments and Old Scores. *New Perspectives on Turkey*, 1, 81-108.

Berkes N (1936). Sociology in Turkey. *American Journal of Sociology*, 42 (2), 238-246.

Bhabha H (1994). Remembering Fanon: Self, psyche and the colonial condition. İçinde: P. Williams ve L. Chrisman (der), *Colonial Discourse and Post-colonial Theory: A Reader*, New York: Columbia University Press.

Bernstein H (der) (1973). *Underdevelopment and Development: The Third World Today*. Harmondsworth: Penguin.

Bhabra G K (2007). *Rethinking Modernity: Postcolonialism and the Sociological Imagination*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Boratav K (1969). Tarımda Feodal Üretim İlişkileri, Feodal Kalıntılar ve Basit Meta Üretimi. *Emek*, 6 (Haziran).

Boratav K (1980). *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Boratav K (1987). Eski Bir Tartışmanın Yansımaları Üzerine. *11. Tez Kitap Dizisi*, Sayı 5, 182-192.

Bulut Y ve Arlı A (2008). Türkiye’de Sosyolojiyle 100 Yıl: Mirası ve Bugünü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), 13-32.

Burawoy M (2003). South Africanizing US Sociology. October Newsletter, *From the Left*, of the Marxist Section of the American Sociological Association. <http://burawoy.berkeley.edu/PS/Marxist%20Newsletter.pdf>. Son erişim tarihi, 10.05.2013.

Burawoy M (2010a). Southern Windmill: The Life and Work of Edward Webster. *Transformation*, 72/73, 1-25.

Burawoy M (2010b). Forging Global Sociology from Below. İçinde: S. Patel (der), *The ISA Handbook of Diverse Sociological Traditions*, London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage.

Chakrabarty D (2000). *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton, N J: Princeton University Press.

Comaroff J ve Comaroff J L (2012). *Theory from the South: or How Euro-America is Evolving toward Africa*. Boulder, Colorado: Paradigm Publishers.

Connell R (2007). *Southern Theory: The Global Dynamics of Knowledge in Social Science*. Sydney: Allen & Unwin.

Connell R (2010). Learning from Each Other: Sociology on a World Scale. İçinde: S. Patel (der), *The ISA Handbook of Diverse Sociological Traditions*, London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage.

Coşkun İ (der) (1991). *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji*. İstanbul: Bağlam.

Çelebi N (2008). Türkiye’de Sosyoloji Dernekleri: Süreksizliklerin Ardındaki Süreklilik. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), 677-690.

Demir O (2013). Is Turkey Far from BRIC Countries?. *International Journal of Business and Social Science*, 4 (5), 136-141.

Dirlik A (2007). Global South: Predicament and Promise. *The Global South*, 1(1), 12-23.

Ecevit M C (1999). *Kırsal Türkiye’nin Değişim Dinamikleri: Gökçeada Köyü Monografisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Ercan F ve Korkusuz Kurt S. (der) (2011). *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*. İstanbul: SAV.

Erdost M (1969). Türkiye Tarımında Hakim Üretim İlişkisi Üzerine. *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 8(Haziran).

Erdost M (1984). *Kapitalizm ve Tarım*. Ankara: Onur Yayınları.

Ertürk Y (1990). Trends in the Development of Sociology in Turkey. *METU Journal of Human Sciences*, 2, 37-59.

Frank A G (1967). *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press.

Göle N (1998). Batı-Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen. *Doğu Batı*, 1(2), 65-73.

Göle N ve Sustam E (2010). Nilüfer Göle İle Postkolonyalizm Üzerine. *Toplumbilim*, 25, 101-108.

Haenlein A (çev. Hekimler A) (2006). Gerhard Kessler: Türkiye’de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı. *Çalışma ve Toplum*, 9 (2), 31-47.

Hardt M ve Negri A. (2000). *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hountondji P J (2002). Knowledge Appropriation in a Post-colonial Context. İçinde: C. A. Odora Hoppers (der), *Indigenous Knowledge and the Integration of Knowledge Systems*, Claremont CA: New Africa Books.

Kasapoğlu A (2005). The Study of Sociology in Turkish Higher Education. *International Education Journal*, 6 (4), 537-546.

Kasapoğlu A Çabuk Kaya N ve Ecevit M (2010). The Center-Periphery Relationship between Turkish and Western Sociologies. İçinde: M. Burawoy, M. Chang ve M. F. Hsieh (der), *Facing an Unequal World: Challenges for a Global Sociology*, Taipei: Institute of Sociology, Academia Sinica and Council of National Associations of the International Sociological Association.

Kayalı K (2008). Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), 33-40.

Keim W (2011). Counter Hegemonic Currents and Internationalization of Sociology. Theoretical Reflections and One Empirical Example. *International Sociology*, 26 (1), 123-145.

Keyder Ç (1983). The Cycle of Sharecropping and the Consolidation of Small Peasant Ownership in Turkey. *The Journal of Peasant Studies*, 10 (2-3), 130-145.

Keyder Ç (1987). *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development*. London: Verso.

Krotz E (2005): Anthropologies of the South: Their Rise, Their Silencing, Their Characteristics. *Journal of the World Anthropology Network*, 1 (1), 147-159.

Kuhn M ve Weidemann D (der) (2010). *Internationalization of the Social Sciences: Asia – Latin America – Middle East – Africa – Eurasia*. Bielefeld: transcript.

López A J (2007). Introduction: The (Post) Global South. *The Global South*, 1 (1), 1-11.

Maree J (1982). Democracy and Oligarchy in Trade Unions: The Independent Trade Unions in the Transvaal and the Western Province General Workers' Union in the 1970s. *Social Dynamics*, 8 (1), 41-52.

Michels R (1915). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Çev. E. Paul ve C. Paul. New York: The Free Press.

Mohanty C T (2003). Under Western Eyes" Revisited: Feminist Solidarity through Anticapitalist Struggles. *Signs*, 28 (2), 499-535.

Mutman M (2010). Postkolonyalizm: Ölü Bir Disiplinin Hatıra Defteri. *Toplumbilim*, 25, 117-128.

Nalbantoğlu Ü H (2003). Üniversite A.Ş.'de bir Homo-ekonomikus: Ersatz Yuppie Akademisyen. *Toplum ve Bilim*, 97, 7-42.

Nefes T S (2013). Ziya Gökalp's adaptation of Emile Durkheim's sociology in his formulation of the modern Turkish nation. *International Sociology*, 28 (3), 335-350.

Öncü A (1997). Some Reflections on Sociology and the Condition of Being a Sociologist in Present-day Turkey. İçinde: Ç. Keyder (der.) *Tradition and Modernity. South Europe in Question*. Proceedings of the ISA Conference for Southern Europe, İstanbul, June 20-21, 1997.

Pamuk Ş (1984). *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi, 1820-1913*. Ankara: Yurt Yayınevi.

Rehbein B (2010). Critical Theory After the Rise of the Global South. *Transcience Journal*, 1, 1-17.

Rodríguez E G, Boatcă M ve Costa S (der) (2010). *Decolonizing European Sociology: Transdisciplinary Approaches*. Surrey: Ashgate.

Sayar A G (1998). *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*. İstanbul: Eren Yay.

Seddon D ve Margulies R (1984). The Politics of the Agrarian Question in Turkey: Review of a Debate. *The Journal of Peasant Studies*, 11 (3), 28-59.

Sitas A (2004). *Voices That Reason: Theoretical Parables*. Pretoria, Leiden: UNISA Press and Brill.

Spivak G C (2010). Yeni Madun: Ses-siz Bir Mülakat. *Toplumbilim*, 25, 55-65.

The Royal Society (2011). *Knowledge, Networks And Nations: Global Scientific Collaborations in the 21st Century*. RS Policy document 3/11. London.

UNESCO (2010). *World Social Science Report 2010. Knowledge Divides*. Paris: UNESCO.

Waterman P (1988). "Social Movement Unionism: A Brief Note", The Hague: Institute of Social Studies. Unpublished Paper.

Webster E (1982). The State, Crisis and the University: The Social Scientist's Dilemma. *Perspectives in Education*, 6 (1), 1-14.

Webster E (1988). The Rise of Social-Movement Unionism: The Two Faces of the Black Trade Union Movement in South Africa. İçinde: P. Frankel et al. (der), *State Resistance and Change in South Africa*. London: Croom Helm.

Webster E, Lambert R ve Bezuidenhout A (2008). *Grounding Globalization: Labour in the Age of Insecurity*. Oxford: Blackwell.

Yıldırım Y (2006). Mukaddime'nin Osmanlı Dönemi Türkçe Tercümesi. *DİVAN İlmî Araştırmalar*, 21, 17-33.

